

Manner-Suomen maaseutuohjelman LUOMUALAN KEHITTÄMISEN KOORDINAATIOHANKE

vuosille 2015-2017

**Toteuttaja: Pro Luomu ry,
HY Ruralia, ProAgria Etelä-Suomi ja
Savon koulutuskuntayhtymä EkoCentria
Hankkeen numero 8363**

YHTEENVETO HANKKEESTA

Luomualan koordinaatiohankkeessa tavoitteena oli lisätä yhteistä puhetta, ymmärrystä ja tekemistä luomusta sekä rakentaa luomualan kehittäjien tuki- ja kumppanuusverkosto, jolla on tiivis yhteys elinkeinon toimijoihin. Hanke tuotti alueellisten toimijoiden käyttöön yhteisiä viestintäkonsepteja: kampanjoita ja maakuntatiedotusta, joilla lisättiin luomun näkyvyyttä ja parannettiin luomun imagoa. Kehittämiskonsepteilla hanke palveli alueellisia kehittäjiä osaamisen, tiedon, kokemusten ja hyvien käytäntöjen jakamisen kautta. Luomufoorumit lisäsivät vuoropuhelua elinkeinoelämän kanssa ja niihin liittyvät vuosittaiset verkostoitumista-paamiset hanketoimijoiden keskinäistä luottamusta ja tietoa eri hankkeista ja niiden onnistumisista.

Hanke saavutti tavoitteensa melko hyvin. Hankkeen aikana luomualan kehitys on ollut suotuisaa, sekä myynti että luomuala ovat selvästi kasvaneet. Hanke toteutti

suunnitellut toimenpiteet ja mitattavat tavoitteet ylitettiin selvästi. Hanke saavutti myös laadulliset tavoitteensa, erityisesti niiden hanketoimijoiden parissa, jotka aktiivisesti osallistuivat hankkeen toimintaan. Suurin haaste oli koota luomua kehittävät hankkeet koordinoinnin piiriin. Siksi osa hankkeista, jotka olisivat voineet hyötyä koordinoinnista ja päinvastoin, jäivät hankkeen ulottumattomiin.

Luomualan kehittymisen varmistamiseksi eri alueilla ja erityisesti kehitystyön resurssien tehostamiseksi tulisi alueellista koordinaointia parantaa. Kullakin alueella tulisi olla vastuutahona pysyvä organisaatio, joka koordinoisi luomun kehittämistä alueilla ja joista rakentuisi valtakunnallinen luomualan kehittäjien verkosto.

Hanke käynnistyi kesäkuussa 2015 ja päättyi maaliskuussa 2018. Hankkeen budjetti oli 300 000 euroa.

**KAIKKI LUOMUN KOORDINAATIOHANKKEESSA LAADITUT
VERKKOAINEISTOT ON KOOTTU PRO LUOMUN VERKKOSIVUILLE**
<http://proluomu.fi/proluomu/hankkeet/luomun-koordinaatiohanke/>

Mualla kuin em. osoitteessa julkaistun aineiston verkko-osoitteet mainitaan tässä loppuraportissa ko. aineiston kohdassa erikseen.

SISÄLLYSLUETTELO

1 HANKKEEN TAVOITTEET	4
1.1 YLEMMÄN TASON TAVOITTEET	4
1.2 HANKKEEN TAVOITTEET	4
2 TOTEUTUS	5
2.1 TOIMENPITEET	5
2.1.1 Viestinnällisten tavoitteiden toteuttamiseen liittyvät toimenpiteet	5
2.1.2 Toiminnallisten tavoitteiden toteuttamiseen liittyvät toimenpiteet	8
2.2 AIKATAULU	11
2.3 RESURSSIT	11
2.4 TOTEUTUKSEN ORGANISAATIO	11
2.5 KUSTANNUKSET JA RAHOITUS	12
2.6 RAPORTOINTI JA SEURANTA	13
2.7 TOTEUTUSOLETUKSET JA RISKIT	13
3 YHTEISTYÖKUMPPANIT	13
4 TULOKSET JA VAIKUTUKSET	14
4.1 YLEMMÄN TASON TAVOITTEITA VASTAAVAT TULOKSET	14
4.1.1 Luomutuotannon kasvu	14
4.1.2 Luomun osuus julkisissa ammattikeittiöissä	15
4.1.3 Luomun myynnin kasvu	16
4.2 HANKKEEN TAVOITTEITA VASTAAVAT TULOKSET	16
4.2.1 Viestinnällisten tavoitteiden saavuttaminen	16
4.2.2 Hankkeen toiminnallisten tavoitteiden saavuttaminen	19
4.2.3 Hankkeen määrällisten tavoitteiden saavuttaminen	22
4.3 TULOSTEN JA VAIKUTUSTEN ARVIOINTI	23
4.4 ESITYKSET JATKOTOIMENPITEIKSI	23

1 HANKKEEN TAVOITTEET

1.1 Ylemmän tason tavoitteet

Hankkeen taustalla oli edellisellä hallituskaudella maatalouspolitiikan strategiseksi tavoitteeksi nostettu luomuruuan osuuden kääntäminen vahvaan nousuun. Tavoitteena on, että luonnonmukaisen tuotannon ala olisi 20 % maatalousmaan alasta vuonna 2020. Vastaavasti luomun osuus julkisissa ammattikeittiöissä tulisi olla 20 % vuonna 2020.

Luomulla on vahva rooli myös käynnissä olevalla ohjelmakaudella. Manner-Suomen maaseutuohjelmassa luomun tavoitealaksi on asetettu 355 000 ha.

Valtakunnallisten koordinaatiorankkeiden tavoitteena on kehittää Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman 2014-2020 toimivuutta ja tuloksellisuutta.

1.2 Hankkeen tavoitteet

Hankkeen tavoitteet pohjautuivat luomualan koordinaatiorankkeelle laadittuun tehtäväkuvaukseen. Tavoitteet jaettiin viestinnällisiin ja toiminnallisiin tavoitteisiin.

Viestinnällisiä tavoitteita olivat:

1. lisätä kehittäjien yhteistä puhetta, ymmärrystä, tekemistä, tietoa ja näkyvyyttä luomusta.
2. kirkastaa luomun imagoa ruokaketjussa ja maakunnissa.

Hankkeen toiminnallisina tavoitteina oli

1. rakentaa innostava ja osaava tuki- ja kumppanuusverkosto luomualan kasvulle sekä
2. sovittaa yhteen alueellisten hankkeiden toimia ja
3. tuoda esille alueellisia hyviä esimerkkejä.

Koordinaatiorankkeen toiminnan tuloksena alueellisten hankkeiden keskinäinen yhteistyö on lisääntynyt ja luomuarvoketjun toimijat näkevät hanketoiminnan hyödyllisenä. Lisääntyneen ja yhteisen viestinnän tuloksena yleinen tietoisuus luomusta on lisääntynyt ja arvostus luomutuotantoa ja tuotteita kohtaan on parantunut kehittäjien keskuudessa sekä yleisesti luomuruokaketjussa.

Hankkeen määrälliset tavoitteet olivat:

1. Julkaistun materiaalin määrä 54 kpl.
2. Tilaisuuksien määrä 5 kpl.

2 TOTEUTUS

2.1 Toimenpiteet

2.1.1 Viestinnällisten tavoitteiden toteuttamiseen liittyvät toimenpiteet

2.1.1.1 Luomun tarina

Hanke loi yhdessä aluehankkeiden ja alan toimijoiden kanssa luomun tarinan. Tarinaan on kiteytetty luomun keskeisiä vahvuuksia, joita kaikki alan toimijat voivat käyttää työkaluina omassa luomuaiheisessa viestinnässään. Samansuuntainen keronta vahvistaa ja tehostaa viestin vaikuttavuutta.

Luomun tarina tehtiin yhdessä luomualan toimijoiden kanssa, jotta se edustaisi kattavasti koko alan näkemyksiä. Tarinatyöpajat veti kilpailutuksen perusteella valittu viestintätoimisto Insano Productions Oy, joka on erikoistunut organisaatioiden viestinnän tarinallistamiseen.

Tarinan työstämiseksi järjestettiin kaksi työpajaa eli ”ajatuspuristamoa”: ensimmäinen toteutettiin 14.1.2016 Porkkalassa Kirkkonummella (osallistujia 21), ja toinen pidettiin Luomufoorumin yhteydessä 3.-4.2.2016 Hvittorpissa Kirkkonummella (osallistujia 34). Työpajojen perusteella Insano koosti luomun tarinan ja sen hyödyntämistä havainnollistavan käyttöohjeen, jotka julkaistiin verkossa loppukeväästä 2016.

Hanketoimijoille ja sidosryhmille järjestettiin luomun tarinan koulutus 18.5.2016 Knehtilän tilalla Hyvinkäällä (osallistujia 28) sekä samalla tutustuminen Palopuron agroekologinen symbioosi -hankkeeseen. Hanketoimijoita koulutettiin luomun tarinan käyttöön myös 1.-2.2.2017 Luomufoorumissa Jyväskylässä (osallistujia 42).

2.1.1.2 Kampanjat

Koordinaatiohanke toteutti kolme viestintäkampanjaa, jotka oli suunnattu eri kohderyhmille:

1. kuluttajille suunnattu meemikampanja eli sosiaalisen median kuvakampanja
2. viljelijöille suunnattu Luomu rokkaa -infoaineisto, ja
3. ammattikeittäille ja kuluttajille suunnattu Luomupuuron ME -kampanja.

1. Meemikampanja eli sosiaalisen median kuvakampanja

Luomun tarinan pohjalta toteutettiin Pro Luomun sosiaalisen median kanavissa (Facebook, Twitter ja Instagram) kuvakampanjoita eli ns. meemikampanjoita vuosina 2016-2018. Kampanjoita varten teetettiin kolme kuvasarjaa (10 + 9 + 5 kuvaa), joihin yhdistettiin lyhyitä tekstinostoja luomun tarinasta. Meemikampanjojen tavoite oli kirkastaa luomun imagoa ja kertoa kuluttajille faktoja luomusta. Meemit jaettiin aina myös koordinaatiohankkeen omassa Facebook-ryhmässä (PL Luomukoordinaatio), jotta hanketoimijat saisivat ne varmasti käyttöönsä.

Kaksi ensimmäistä kuvasarjaa sisälsivät kumpikin 9 ja 10 meemiä, ja ne korostivat luomun etuja ympäristön, ihmisen ja

eläinten hyvinvoinnin näkökulmasta. Sen sijaan kolmannessa kuvasarjassa tuotiin esille luomua koskevia negatiivisia ja yleisiä myyttejä ja esitettiin niille lopussa vasta-argumentteja.

Ensimmäisen sarjan meemit jaettiin Pro Luomun sosiaalisen median kanavissa touko-kesäkuussa 2016 ja toisen sarjan meemit syys-lokakuussa 2016, minkä lisäksi lähes kaikki meemit jaettiin vielä uudestaan kesällä 2017. Meemit levisivät kiitettävästi sosiaalisessa mediassa, etenkin Facebookissa, jossa tavoitettiin orgaanisesti (ilman maksettua mainontaa) noin 25 000-35 000 katsojaa per sarjan jakokerta. Yhtä meemiä markkinoitiin Facebookissa kokeeksi maksullisesti kesällä 2016, mutta sen saama näkyvyys ei juuri eronnut orgaanisesta näkyvyydestä. Twitterissä meemit tavoittivat keskimäärin noin viidesosan siitä yleisömrästä kuin Facebookissa. Pro Luomu Instagram-tilillä ei ollut tuolloin yleisöseurantaa käytössä.

Kolmannen kuvasarjan eli myyttimeemien kanssa kävi toisin. Ne oli tarkoitus jakaa sosiaalisessa mediassa alkuvuodesta 2017, mutta jo ensimmäisen myyttimeemin ”Luomulla ei voi ruokkia maailmaa” koeluontoinen jako Facebookissa aiheutti Pro Luomun FB-seuraajissa niin voimakasta hämmennystä ja ihmettelyä, että sarjan jakaminen päätettiin keskeyttää. Kommenttien perusteella ihmiset epäilivät, että Pro Luomun FB-tili olisi kaapattu, kun siellä esitettiin niin selkeän luomuvastaisia väittämiä. Meemin viesti ymmärrettiin siis täysin väärin. Tästä syystä myyttimeemejä ei ole julkaistu koordinaatiohankkeen verkkosivuillakaan.

Myyttimeemejä jaettiin alkuvuodesta 2018 uusiksi Instagramissa siten, että kunkin meemin ideaa avattiin enemmän jo ns. postaustekstissä. Tällöin meemit eivät herättäneet läheskään niin suurta hämmennystä yleisössä.

Meemikampanjoista opittiin, että ironinen lähestymistapa ei toimi laajalle yleisölle suunnatuissa sosiaalisen median kampanjoissa. Facebook havaittiin selvästi otollisemmaksi kanavaksi visuaaliselle viestinnälle kuin Twitter, joka on enemmän uutisaiheisiin ja faktatietoon keskittynyt somekanava. Facebookin algoritmimuutos alkuvuodesta 2018 on kuitenkin aiheuttanut sen, että tavoittaakseen laajan näkyvyyden organisaatioiden postauksia on nykyään markkinoitava maksullisesti.

Kovin monet hanketoimijat eivät vielä Luomun koordinaatiohankkeen alkuvaiheessa osanneet hyödyntää sosiaalista mediaa viestinnässään. Tämä kävi konkreettisesti ilmi, kun meemejä esiteltiin hanketoimijoille Luomufoorumissa 2017 - esittelytilaisuudesta muodostui *ex tempore* pienimuotoinen somekoulutus. Luomun koordinaatiohankkeen aikana yhä useampi hanke aktivoitui viestimään myös sosiaalisessa mediassa, ja hankkeiden someosaaminen on koordinaatiohankkeen päättyessä selvästi vahvempaa kuin hankkeen alussa.

2. Luomu rokkaa -infoaineisto

Luomun koordinaatiohanke toteutti vuonna 2016 viljelijöille suunnatun Luomu rokkaa -informaatiokampanjan, jonka tavoit-

teena oli tehdä luomutuotantoa tunnetuksi etenkin tavanomaisen tuottajien keskuudessa.

Kampanjan suunnittelu aloitettiin kokoamalla työryhmä, jossa oli hanketoimijoiden, Ely-keskuksen, neuvonnan ja tuottajajärjestön edustajia. Työryhmä suosittelee aineiston formaatiksi kalvosarjaa, jota neuvojat ja muut luomukoulutuksia järjestävät voisivat hyödyntää erilaisissa infotilaisuuksissa. Kalvopakettien suunnittelun pohjana olivat työryhmän asiantuntijoiden näkemykset sekä Viljelijöiden tulevaisuudennäkymät -tutkimus¹, joka nosti esiin kolme keskeistä luomuun siirtymisen estettä: byrokratia, rikkakasvit ja kannattavuus. Näihin kiinnitettiin erityistä huomiota informaatioaineiston laatimisessa, minkä lisäksi aineistossa hyödynnettiin muutamien luomuviljelijöiden haastatteluja.

Luomu rokkaa -aineisto julkaistiin loppuvuodesta 2016 ja päivitettiin kannattavuuskirjanpidon tuoreilla tiedoilla alkuvuodesta 2017. Keväällä 2017 julkaistiin myös ruotsinkielinen versio, jonka EkoNu!-hanke käänsi.

Kalvopakettien lisäksi viljelijäkampanjassa tehtiin ns. mediapitchejä eli vinkattiin medioille juttuaiheita luomuviljelystä ja -viljelijöistä. Juttuaiheita saatiin loppusyksyn 2016 ja kevään 2017 aikana läpi esimerkiksi Länsi-Suomen mediaan, Maatilan Pellervoon, Käytännön Maamieheen, Kotilietteen ja Yle Uutisiin.

3. Luomupuuron ME -kampanja

Idea Luomupuuron ME-kampanjalle syntyi Luomufoorumissa helmikuussa 2016. Tavoitteena oli osallistua Suomen 100-vuotisjuhlan Syödään yhdessä -teemaan ja herätellä sekä kuluttajia että ammattikeittäjiä kiinnostumaan luomusta ja syömään sekä tarjoamaan luomupuuroa. Luomupuuro valittiin ennätyskohteeksi siksi, että se on tuttu, monimuotoinen ja edullinen ruoka, joka sopii hyvin kaikille vauvoista vaariin eikä raaka-aine lopu kesken, vaikka jokainen suomalainen söisi luomupuuroa. Hankkumppani Savon koulutus kuntayhtymä/EkoCentria osallistui erittäin aktiivisesti kampanjan suunnitteluun ja teki merkittävän työn myös markkinoidessaan kampanjaa ammattikeittäjille.

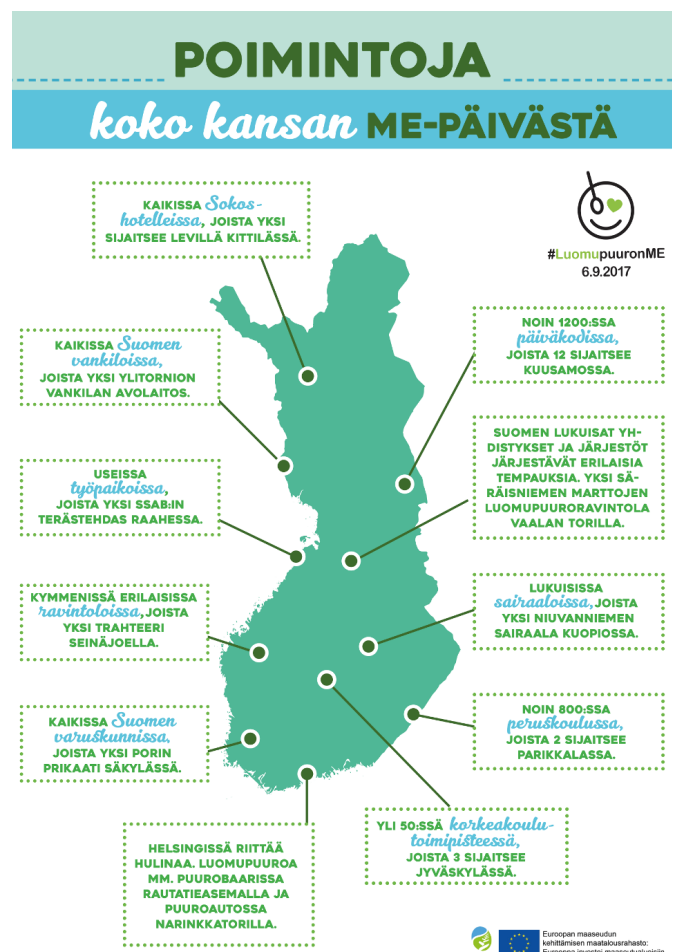
Kampanja aloitettiin tammikuussa 2017 avaamalla verkkosivu Luomupuuro.fi, jossa kerrottiin tulevasta maailmanennätyksestä ja kerättiin osallistuvien yhteisöjen ilmoittautumisia. Verkkosivuilla julkaistiin teemaan liittyviä juttuja ja reseptejä kuukausittain ME-päivään asti.

Luomupuuron maailmanennätys tehtiin 6.9.2017 ja ennätys - 390 230 annosta - julkistettiin Kansallismuseossa pidetyssä tiedotustilaisuudessa 7.9.2017. Kampanjaan osallistui 317 organisaatiota: mm. useita alueellisia ruokahankkeita, joka neljän kunnan/kaupungin ruokapalvelu, armeija, vankilat, isoja elintarvikemyrityksiä kuten Valio, Helsingin Mylly, ABC-liikenneasemat, Sokos-hotellit, Ravintorasio, Sodexo, Kanresta, Antell ja Compass Group.

Jotta kampanja ei jäisi vain yhden päivän tempaukseksi, tee-

tettiin kuntien ruokapalveluille suunnattu selvitys siitä, miten ne suhtautuvat luomun käyttöön. Selvityksen suunnittelusta vastasi hyvin pitkälle EkoCentria. Tulosten mukaan joka toinen ruokapalvelu oli sitä mieltä, että luomun käyttö lisääntyy. 57 % kunnista piti mahdollisena, että kunta siirtyisi käyttämään vain luomuhiutaleita. Kampanjan myötä ainakin yksi kunta ja yksi ruokapalvelu siirtyivät pysyvästi luomuhiutaleiden käyttöön.

Hanke tuotti Luomupuuro.fi-kampanjasivulle kaikkiaan 24 verkkojulkaisua sekä yli 60 erilaista markkinointiainestoa kisaan osallistuneiden kumppanien käyttöön. Lisäksi hanke lähetti 8 mediatiedotetta, julkaisi Facebookissa 3 videota ja tuotti 3 juttua Luomulehteen, jutun Aitoja Makuja -lehteen, jutun Ammattikeittiö -lehteen sekä jutun Ipanaposti -lehteen. Hanke promosi kampanjaa aktiivisesti Pro Luomun sosiaalisen median tileiltä (Facebook, Twitter, Instagram) koko kampanja-ajan (tammikuu-syyskuu 2017). Lisäksi hanke tuotti tempausta varten kaksi flyeriä (marraskuu 2016 ja maaliskuu 2017), joiden avulla markkinoitiin kampanjaan osallistumista.

Kuva 1. Luomupuuroa syötiin 6.9.2017 eri puolilla Suomea ME-tempauksen merkeissä.

2.1.1.3 Maakuntatiedotus

Luumun koordinaatiohanke kannusti alueellisia luomuhankkeita työstämään oman maakunnan luomutuotantoa koskevia tilasto-koosteita sekä viestimään niistä medialle. Koosteiden perustan muodostivat Eviran luomutilastojen alueelliset luvut, minkä lisäksi niissä nostettiin esille maakunnallista omaleimaisuutta esimerkiksi esittelemällä maakunnassa toimivia luomutiloja tai kertomalla alueen luomuhankkeen toiminnasta.

Luumu maakunnassa -koosteita valmistui vuosina 2016-2017 yhteensä 12 kappaletta, joista kolme ruotsinkielisiä. Koosteet kertoivat luomutuotannon kehityksestä maakunnissa vuonna 2015 tai 2016.

2.1.1.4 Mediatiedotus ja nettiartikkelit

Luumun koordinaatiohanke lähetti medialle vuosina 2015-2018 yhteensä 15 tiedotetta, joista puolet liittyi Luomupuuron ME -kampanjaan. Mediatiedotteiden muita aiheita olivat mm. luomualan laajeneminen, luomutuotannon kannattavuus ja luomukeruu.

Lisäksi koordinaatiohanke julkaisi verkossa artikkeleja ja muita erityyppisiä aineistoja yhteensä 126 kappaletta. Näistä suuri osa on Luomupuuron ME -kampanjan omalla sivustolla vuonna 2017 julkaistuja artikkeleja ja reseptejä.

Verkkoaineistoihin lukeutuu myös runsaasti Luomufoorumien esityksiä ja videotallenteita, Luonnon päivä luomutilalla -tapahtuman tilaesityksiä sekä muutama muu yksittäinen verkkojulkaisu.

VUOSI	MEDIATIEDOTE	VERKKOJULKAISU
2015	-	1
2016	3	19
2017	11	87
2018	1	19

Taulukko 1.
Luumun koordinaatiohankkeen julkaisemat mediatiedotteet ja verkkojulkaisut.

2.1.1.5 Muu tiedotus

Vuoden 2018 alussa koordinaatiohanke tuotti luomukeruuksi kaksi artikkelia, jotka julkaistiin Luomulehdessä ja Biotalous.fi-sivustolla, jälkimmäisellä suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Artikkelit liittyivät Luomufoorumin 2018 yhteydessä pidetyn Luomukeruu mahdollisuudet -seminaarin tematiikkaan.

Lisäksi koordinaatiohanke tuotti alkuvuonna 2018 Pro Luomu uusituille verkkosivuille yhteensä kuusi kuluttajalähtöistä artikkelia, joihin hankkeet ja muut luomualan toimijat voivat viitata tarvittaessa tiivistä ja helposti ymmärrettävää tietoa luomusta.

Artikkelit on sijoitettu Pro Luomun verkkosivujen etusivulle, josta niiden hakukonenäkyvyys kehittyi hyväksi ja myös satunnainen sivuilla kävijä löytää ne helposti:

<https://proluomu.fi/mita-on-luomu/> ja <https://proluomu.fi/nollamuna-on-paras-muna/>.

Vuonna 2018 myös luomualan tilastot kokoava Luomu Suomessa 2017 -vuosikatsaus toteutettiin koordinaatiohankkeen työnä sekä suomeksi että englanniksi. Aineisto on jo ollut aktiivisessa käytössä useissa hankkeissa, kun ne esittelevät luomun kehitystä sekä kotimaisille että ulkomaisille yleisöille.

Luomu Suomessa 2017: <https://proluomu.fi/material/materiaalit/luomu-suomessa-tilastot/>

Organics in Finland 2017: <https://proluomu.fi/en/organics-in-finland/>.

2.1.1.6 Muut tapahtumat

Luumun koordinaatiohanke osallistui vuonna 2016 Herkkujen Suomi -ruokatapahtumaan Helsingissä maa- ja metsätalousministeriön yhteisöastolla, Luonnon päivä luomutiloilla -tapahtuman toteuttamiseen vuosina 2016-2017 sekä SuomiAreena-keskustelun järjestämiseen Porissa vuonna 2017.

Luonnon päivä luomutiloilla

Luumun koordinaatiohanke osallistui maa- ja metsätalousministeriön koordinoiman Luonnon päivä luomutilalla -tapahtuman toteuttamiseen elokuun lopussa vuosina 2016 ja 2017. Alueelliset luomuhankkeet auttoivat etsimään tapahtumaan soveltuvia luomutiloja esimerkiksi Keski-Suomessa ja Satakunnassa. Vuonna 2016 tapahtumaan osallistui 18 luomutilaa ja seuraavana vuonna 36 luomutilaa.

Koordinaatiohanke vastasi tapahtuman nettisivun julkaisemisesta ja päivittämisestä: vuonna 2016 tapahtuman nettisivu oli Pro Luomun ylläpitämällä luomumailmanmuuta.fi-sivustolla ja vuonna 2017 se siirrettiin luomu.fi-sivustolle helpomman verkko-osoitteen takia. Koordinaatiohanke tiedotti tapahtumasta aktiivisesti kumpanakin kesänä kaikissa Pro Luomun somekanavissa.

Luonnon päivää on vietetty Suomessa vuodesta 2013 alkaen elokuun viimeisenä viikonloppuna, ja luomutilatapahtuma on ollut osa sitä alusta lähtien. MMM:n ja Pro Luomun/Luomun koordinaatiohankkeen lisäksi sitä on ollut mukana toteuttamassa MTK, SLC ja Luomuliitto.

Suomi Areena -keskustelu: Mitä Suomi syö 2030?

Luomualan koordinaatiohanke osallistui kesällä 2017 SuomiAreena-keskustelun järjestämiseen yhdessä Luomuliiton, Lihasta-hankkeen ja hyönteisruokaan erikoistuneen Ekokokin kanssa. Porissa 10.7. järjestetyn keskustelun teemana oli #mitäsuomisyö2030, ja keskustelijoiksi oli kutsuttu europarlamentaarikko Sirpa Pietikäinen, kaupallinen johtaja Ilkka Alarotu, lihan tuottajat Aarne Schildt ja Elina Heino sekä professori Johanna Mäkelä. Keskustelua veti Vappu Pimiä.

SuomiAreena-osallistumisen tavoitteena oli lisätä puhetta luo-

musta. Paikan päällä keskustelua seurasi lähes 200 hengen yleisö, ja MTV3 striimasi keskustelun suorana osana SuomiAreenan ohjelmaa. Keskustelu näkyi Twitterissä, jossa se tavoitti lähes 112 000 henkilöä. Keskustelu kiinnosti myös mediaa, ja ainakin Maaseudun Tulevaisuus teki siitä uutisen.

2.1.2 Toiminnallisten tavoitteiden toteuttamiseen liittyvät toimenpiteet

2.1.2.1 Luomufoorumit

Luomufoorumeja toteutettiin hankkeessa neljä, yksi kunakin hankevuotena. Luomufoorumien rakenne muotoutui vuodesta 2016 lähtien kaksipäiväiseksi tapahtumaksi, joista ensimmäisenä päivänä oli seminaari, jolla tavoiteltiin laajempaa yleisöä. Seminaarin jälkeinen aika seuraavaan iltapäivään asti oli ns. työpajaosuutta, joka oli suunnattu vain hanketoimijoille.

AJANKOHTA	PAIKKA	OSALLISTUJIEN LUKUMÄÄRÄ	KESKEINEN SISÄLTÖ	PALAUTE
20.8.2015	Helsinki	43	Hanketoimijoiden yhteinen keskustelu tulevista luomuun liittyvistä hankkeista ja toiveista koordinaatiohankkeelle.	Palautetta ei kerätty
3.-4.2.2016	Hvittorp Kirkkonummi	Seminaari: 44 + 106 Periscopen kautta Työpaja: 36	Seminaari luomun kasvun mahdollisuuksista. Työpaja: Tarinapaja, mittarifokusryhmän ja kampanjoiden suunnittelu.	Kouluarvosana: 8 ½
1.-2.2.2017	JAMK Jyväskylä, yhteistyö Luomuliiketoiminnan kehittämisen Keski-Suomessa-hankkeen kanssa	Seminaari: 82 Työpaja: 40	Seminaari: Mittariyhmän tulokset Työpaja: Kampanjoiden suunnittelu, keskeisten kehittämiskohteiden kartoitus, viestintävalmennus	Arvosana: 4 (asteikko 1-5)
7.-8.2.2018	Sibelius-talo ja Messilä, Lahti Seminaari yhteistyössä Lumoa-hankkeen kanssa	Seminaari: 90 Työpaja: 29	Seminaari: Luomukeruun mahdollisuudet Työpaja: Hankkeiden tulosten ja hyvien käytäntöjen arviointi	Seminaarin kouluarvosana: 9– Työpajan kouluarvosana: 8+

Taulukko 2. Luomufoorumien ajat, paikat, osallistujamäärät ja keskeinen sisältö sekä palaute.

2.1.2.2 Uutiskirjeet ja muu sisäinen tiedotus

Luomualan hankkeita koottiin koordinaation piiriin hankekumppaneiden kautta, tiedottamalla hankkeen toiminnasta yleisesti, Maaseutu.fi-hankerekisterin kautta sekä henkilökohtaisilla yhteydenotoilla. Luomualan koordinaatiohanke osallistui myös Maaseutuverkoston järjestämiin tapahtumiin (Leader-päivät ja ELY-keskusten infot), joissa kerrottiin hankkeen toiminnasta.

Syksyn 2015 aikana luotiin toimintamalli koordinaatiohankkeen ja alueellisten hankkeiden yhteydenpitoon. Nopeaksi yhteydenpitokanavaksi valikoitui suljettu Facebook-ryhmä ”PL Luomukoordinaatio”, johon liittyi yhteensä 105 hanketoimijaa ja luomualan kehittäjää koordinaatiohankkeen toiminta-aikana. Lisäksi sisäisenä viestintävälineenä käytettiin koordinaatiohankkeen uutiskirjetä, johon koottiin ajankohtaisia teemoja ja uutisia.

Uutiskirjeitä ja kutsuja koordinaatiohankkeen järjestämiin tapahtumiin lähetettiin hankkeen aikana seuraavasti:

2015	2106	2017	2018
1+2	8+1	5+5	1+5

Taulukko 3. Koordinaatiohankkeen lähettämät uutiskirjeet ja kutsut tapahtumiin. (Ei sisällä Luomupuuron ME -kampanjan uutiskirjeitä.)

Koordinaatiohanke edesauttoi luomuhankkeiden tiedotusta ko-koamalla erilaiset luomuun liittyvät hankkeet luomu.fi-sivustolla julkaistun hankesalkkuun: <http://luomu.fi/hankkeet/>. Se toimii niin, että kukin hanke käy lisäämässä palveluun omat tietonsa. Koordinaatiohankkeen päättyessä hankesalkussa oli yhteensä 31 hankkeen tiedot, minkä lisäksi sieltä löytyvät linkit ProAgrian ja Luken hankerekistereihin, joista puolestaan löytyvät niiden luomuun liittyvät hankkeet (Pro Agria 7 ja Luke 9). Yhteensä hankesalkun kautta löytyvät siis tiedot 47 hankkeesta.

Kaikki koordinaatiohankkeen aikana toimineet luomua kehittä-
vät hankkeet eivät kuitenkaan ole lisänneet tietojaan luomu.
fi-sivuston hankesalkkuun, joten käytännössä hankkeita on
Suomessa enemmän.

Hankkeet ovat myös hyödyntäneet Luomu.fi-sivujen tapahtu-
makalenteria <http://luomu.fi/kalenteri/> lisäämällä sinne omat
tapahtumansa. Samalla tapahtumien järjestäjät voivat välttää
pällekkäisyyksiä tapahtumissa.

2.1.2.3 Fokusryhmät

Fokusryhmä: Mittarit

Ensimmäinen fokusryhmä käynnistyi 3.5.2016. Ryhmän vetäjänä toimi *Marja Suutarla* ProAgria Etelä-Suomesta. Ryhmä haarukoi luomulle mittareita kannattavuuden, kotieläinten hyvinvoinnin ja ympäristövaikutusten suhteen. Tavoitteena oli löytää mittarit, joiden avulla voidaan seurata asian kehittymistä.

Eläinten hyvinvoinnin osalta tukeuduttiin Eläinten hyvinvointikeskuksen asiantuntijoihin ja siellä toteutettavaan hankkeeseen:

Hyvinvointia hyllylle, tietoa tarjolle - kuluttajan opas vastuullisiin valintoihin eläinten hyvinvoinnin ja tuotannon läpinäkyvyyden turvaamiseksi: <http://www.elaintieto.fi/>

Hyvinvointiin vaikuttavat hyvä kasvatusympäristö, hyvä ruokinta, hyvä käyttäytyminen ja hyvä terveys. Luomu tarjoaa tuotantoeläimille kiistatta olosuhteet, joissa niiden lajityypillinen käyttäytyminen on mahdollista. Siten luomun parhaat käytännöt liittyvät erityisesti hyvään kasvatusympäristöön ja käyttäytymiseen. Lääkinnästä ja ruokinnasta tarvittaisiin lisää seurantatietoa, jotta hyvät käytännöt voitaisiin todentaa.

Luomun ympäristövaikutusten osalta tutkimustulokset ovat ristiriitaisia. Osittain tämä johtuu siitä, että nykyiset tutkimusmenetelmät, kuten LCA, eivät riittävästi huomioi luomun erityispiirteitä. Osa luomumenetelmien hyvistä ympäristövaikutuksista kuitenkin menetetään, kun ne suhteutetaan luomun satoihin. Ympäristön osalta luomun vahvuuksia ovat maan kasvukunnosta huolehtiminen, luonnon monimuotoisuuden ylläpitäminen sekä kemikalisoitumisen vähentäminen. Maan kyky sitoa hiiltä on nyt tutkimuksen kohteena. Luomun nurmea sisältävä viljelykierto ja orgaanisten lannoitteiden käyttö sitovat maahan eloperäistä ainetta, joten niillä saattaa olla merkitystä myös ilmastomuutoksen hillinnässä. Tutkimustulosten selkeyttämiseksi ja tutkimustarpeiden kiteyttämiseksi Luke tuotti erillisen selvityksen.

Luomualkutuotannon kannattavuus on hyvä verrattuna vastaavan tavanomaisen tuotannon kannattavuuteen. Täsmäluomu-hankkeessa tehtiin yhteistyötä Luken Taloustohtori-verkkopalvelun kanssa, jotta luomun talousmittarit saadaan selkeämmin näkymään palvelussa. Sen tuloksena luomun kannattavuutta voidaan nyt verrata erikseen tiloilla, joilla koko tuotanto (myös kotieläintuotanto) on luomua ja niillä, joilla vain kasvintuotanto on luomua. Luomun tuottavuuden kehittämisen mittaamista tulee kehittää.

Tulokset fokusryhmän työstä julkaistiin Luomufoorumissa 1.2.2017. Ryhmän toiminnasta on erillinen raportti.

Fokusryhmä: Kotieläinten lääkintä ja ruokinta

Ryhmä työskenteli vuoden 2017 ajan ja sen vetäjänä toimi *Brita Suokas* Helsingin yliopistosta.

Ryhmä keskittyi eläinten lääkintää ja terveydenhoitoa sekä terveydentilaan liittyvää rehustusta koskeviin kysymyksiin, joissa oli todettu ongelmakohtia ja hyvin kirjavia käytäntöjä. Ryhmän tavoitteena oli kuvata ongelmakohdat ja etsiä niille ratkaisuja. Työskentelyssä keskityttiin erityisesti lypsykarjatalouden ja sikatalouden tuotantosuuntiin, koska niissä arvioitiin esiintyvän eniten haasteita.

Ryhmä tunnisti monia ongelmakohtia, kuten eläinlääkäreiden tiedon puute luomun tuotantosäädöksistä, tuotanto-ohjeiden epätarkkuus, EU-asetuksen luomussa sallittujen rehuaineiden listan puutteellisuus. Ryhmän jäsenet työstivät luomutuotantoa edistävien järjestöjen kanssa yhteistyössä vetoomuksen Eviralle

tiettyjen rehuaineiden sallimisesta. Evira käsitteli vetoomuksen ja salli keskeisten lypsykarjalle käytettävien rehuaineiden käytön luomussa. Tämä helpottaa merkittävästi esim. poiki-mahalvauksen ennaltaehkäisyä luomumaitotiloilla. Samassa vetoomuksessa ehdotettiin ratkaisua vastasyntyneiden porsaiden tarvitseman rautatäydennyksen antamiseksi, ja myös tähän asiaan saatiin aikaan parannus.

Fokusryhmän tulokset julkistettiin marraskuussa 2017 Luomupäivillä Kuopiossa ja asiaa käsiteltiin myös alan ammattilehtien artikkeleissa. Ryhmän toiminnasta on erillinen raportti.

2.1.2.4 Arvoketjuryhmät

Arvoketjuryhmien tarkoituksena on koota saman pöydän ääreen koko tuotannon arvoketjun edustajat tuottajista aina kauppaan asti. Pro Luomu on vetänyt perustamisestaan lähtien luomumaidon, -lihan ja -kasvien arvoketjuryhmiä. Luomualan koordinaatiohankkeessa käynnistettiin luomuluonnontuotteiden arvoketjutoiminta. Muiden arvoketjuryhmien roolina oli synnyttää ja parantaa vuorovaikutusta hanketoiminnan ja elinkeinon välillä.

Luomuluonnontuotteiden arvoketjuryhmä

Ryhmän työ käynnistyi 6.4.2016. Ryhmään saatiin mukaan kattava edustus alan toimijoita. Ensimmäisessä palaverissa linjattiin ryhmän työn painopistealueet. Keskeisimmäksi valikoitui luomukeruualueen laajentaminen. Ryhmä kokoontui hankkeen aikana 5 kertaa sekä osallistui merkittävästi Luomukeruu-seminaariin (7.2.2018) ohjelmaan.

Ryhmässä seurattiin riskiperusteisen sertifiointimallin tuloksia ja kehityshanketta, jossa se olisi saatu osaksi Eviran luomukeruuohjeistusta. Pettymys oli suuri, kun juuri ennen seminaaria selvisi, että tämä ei tule onnistumaan.

Arvoketjutyön tuloksena vahvistui alan yhteinen näkemys luomukeruualueiden laajuuden ja sertifiointin kustannusten merkityksestä alan kehittymiselle. Tämä koskettaa myös erityisesti jokamiehenoikeuksien nojalla harjoitettavaa luomukeruuta. Maanomistajan luvalla kerättävät luomutuotteet, kuten mahla, ovat löytäneet hyvin uusia markkinoita. Monien tuotteiden keruussa, varastoinnissa ja laadunhallinnassa on vielä paljon kehitettävää.

Arvoketjutyön ja erityisesti helmikuussa 2018 järjestetyn Luomukeruu mahdollisuudet -seminaarin ansiosta luomukeruu asiana nousi hyvin alan sidosryhmien sekä median tietoisuuteen. Luomukeruu tarjoamat valtaiset mahdollisuudet ymmärretään nyt aiempaa paremmin ja työ kustannustehokkaan luomuser-tifiointin kehittämiseksi tulee jatkumaan myös viranomaisten toimesta.

Jotta luomuser-tifiointi ja sen tarjoamat mahdollisuudet tulisivat entistä paremmin eri sidosryhmien tietoisuuteen, hankkeessa tuotettiin myös erillinen raportti luomukeruu tilanteesta.

Muut arvoketjuryhmät

Muissa, aiemmin perustetuissa luomukasvien, -lihan ja -maidon arvoketjuryhmissä esiteltiin, kommentoitiin ja sparrattiin seuraavia hankkeita:

puutarhatutkimushankkeet: useiden hankkeiden tulosten esittely

Solid-hanke: tulosten esittely

maidon laatuhanke: tavoitteiden ja suunnitelman esittely

ProAgrian maitohanke: sparraus

ProAgrian sianlihan kehittämishanke: sparraus

Hyvinvointia hyllylle, tietoa tarjolle - kuluttajan opas vastuulisiin valintoihin eläinten hyvinvoinnin ja tuotannon läpinäkyvyyden turvaamiseksi

Luomuvalvonta pakollisesta rutiinista vahvuudeksi luomueläintiloilla (tästä useita esityksiä sekä liha- että maitoryhmässä)

Fokusryhmien työtä esiteltiin myös arvoketjuryhmissä useampaan kertaan.

Lisäksi arvoketjuryhmissä ideoitiin järjestettäviä tapahtumia kuten Lepaan luomuosastoa (2016) ja luomupäivää Räpin koetilalla (2017) sekä Luomukeruu mahdollisuudet -seminaari (2018).

Arvoketjuryhmien muistiot löytyvät täältä: <https://proluomu.fi/proluomu/arvoketjutyto/>

2.1.2.5 Tapahtumat

Luomua Lepaalla 11.-13.8.2016

Koordinaatiohanke osallistui yhteistyössä Hämessä toimivien alueellisten hankkeiden, MMM:n, Luomuliiton ja Tuoreverkon kanssa Lepaan puutarhanäyttelyyn elokuussa 2016. Osaston lisäksi Lepaalle järjestettiin ohjelmaa sekä ohjelmalavalle että omaan osastotelttaan.

Luomupäivä Räpillä 24.8.2017

Luomuvihannestuotannon kiinnostuksen herättämiseksi luomualan koordinaatiohanke järjesti yhdessä Apetitin ja Osmon hankkeen kanssa viljelijöille tarkoitetun retken Apetit Räpin koetilalle, joka on siirtymässä osittain luomuun. Tapahtumaan osallistui 44 henkilöä. Ohjelmassa oli keskustelun ja kokemusten vaihdon lisäksi maan kasvunkunnon arvioitiin liittyviä demonstraatioita sekä tutustuminen luomuvihannestuotantoon Köyliön kartanon viljelmällä Honkilahdella.

2.1.2.6 Webinaarit yritysryhmähankkeista

Yhteistyössä Lähiruuan ja Luonnontuotealan koordinaatiohankkeiden kanssa järjestettiin webinaarit yritysryhmähankkeista. Webinaari oli kaksiosainen, siten, että ensimmäinen osa käsittelee rahoitustyökalua ja toinen osa esitteli toteutuneita hankkeita. **Infoa yritysryhmähankkeista, osa 1:**

Rahoitusmahdollisuudet

<https://webmeeting.utu.fi/p4ha86flwqt/>

http://www.aitojamakuja.fi/tilaisuudet/webinaari_Infoa_Yritysryhma-elintarvikeyritykset-2003_2017.pdf

Infoa yritysryhmähankkeista, osa 2:

Yritysryhmähankkeiden esittelyt:

<https://webmeeting.utu.fi/p8l3jc17szs/>

http://www.aitojamakuja.fi/arkisto/Vaisanen_Yritysryhmahankkeen-esittely-230317.pdf

2.1.2.7 Muut tapahtumat

Luomun koordinaatiohanke on pitänyt esityksiä alueellisten hankkeiden tapahtumissa:

- EkoNu!-hankkeen Ekotankesmedja Vaasassa 1.4.2016
- SME Organics -hankkeen seminaari Seinäjoella 10.10.2016
- Yhdessä Marjamaat-hankkeen kanssa esitys Puutarha-alan seminaarissa 13.3.2017
- Pohjois-Pohjanmaasta luomuperunamaakunta -hankkeen luomuperunapäivä Oulussa 17.10.2017

2.2 Aikataulu

Hanke käynnistyi välittömästi kesäkuun 2015 lopussa, kun saimme tiedon ELY-keskusten valtakunnallisten hankkeiden valintakokouksen päätöksestä rahoittaa hanketta. Hankkeen alkuperäisen suunnitelman mukaan hankkeen tuli päättyä vuoden 2017 lopussa. Erityisesti luomukeruuseen liittyvän seminaarin toteuttamiseksi hankkeelle haettiin ja se sai jatkoaikaa vuoden 2018 maaliskuun loppuun.

2.3 Resurssit

Hankkeelle myönnettiin rahoitusta 300 000 euroa, josta valtaosa oli Pro Luomun osuutta. Muiden hankekumppaneiden osuus kattoi työkuluja sekä henkilökulujen mukaan määntyneen flat-rate-osuuden. Budjetti ja toteutuneet kustannukset on esitelty tarkemmin kohdassa kustannukset ja rahoitus. Henkilöstöresurssit kuvataan puolestaan kohdassa toteutuksen organisaatio.

Merkittävänä resurssina olivat alan hankkeet. Osallistumalla kampanjoihin ne samalla toivat lisää resursseja hankkeen tavoitteiden saavuttamiselle. Hankkeiden kautta tuli myös hyviä vinkkejä toimenpiteistä sekä asiantuntijoista. Merkittävän panoksen tarjosi EkoNu!-hanke, joka käännätti osan aineistosta ruotsinkielelle.

Hankkeeseen saatiin resursseja myös ostopalveluiden kautta.

Merkittäviä palveluntuottajia hankkeessa olivat Insano Productions Oy, joka valittiin hankkeen yhteistyökumppaniksi julkisen hankintakilpailun kautta. Insanon johdolla rakennettiin luomutarina. Lisäksi Insanon asiantuntijat valmensivat hanketoimijoita viestintään. Toinen merkittävä palveluntuottaja oli Tmi Graafinen suunnittelija Sanna Artimo. Hän oli vahvasti mukana rakentamassa onnistunutta luomupuuron ME-kampanjaa sekä toteutti Luomu Rokkaa -aineiston.

Myös Pro Luomun jäsenet tarjosivat hankkeelle resursseja osallistumalla ja näin antamalla omaa asiantuntemustaan hankkeen käyttöön. Lisäksi Pro Luomun jäsenet tarjosivat hankkeen käyttöön kokoustiloja veloituksetta.

2.4 Toteutuksen organisaatio

Hankkeessa oli kolme tuensiirtokumppania: Helsingin yliopisto/Ruralia-instituutti, ProAgria Etelä-Suomi ja Savon koulutuskuntayhtymä/EkoCentria.

Pro Luomun toiminnanjohtaja toimi osa-aikaisena projektikoordinaattorina ja hankkeen vastuullisena johtajana. Lisäksi hankkeelle tekivät Pro Luomussa töitä osa-aikaisesti Pro Luomun tiedottaja *Minna Nurro* sekä projektityöntekijät *Heidi Haavisto*, *Hanne Ahonen* ja *Aura Lamminparras*.

Hankekumppanien tehtävänä oli linkittää verkostoissaan toimivia tutkijoita, neuvoja ja hankeverkostojaan koordinaatiohankkeeseen. Helsingin yliopisto ja ProAgria vetivät kumpikin yhden fokusryhmän työskentelyn. EkoCentrian roolina oli linkittää ammattikeittiösektorilla toimivaa hankeverkostoa valtakunnallisiin toimenpiteisiin ja tuottaa hankkeen käyttöön erityisesti ammattikeittiöosaamista. Hankekumppaneiden suurimmista työpanoksista vastasivat *Marja Suutarla/ProAgria Etelä-Suomi*, *Brita Suokas/HY Ruralia* ja *Anu Arolaakso/Savon koulutuskuntayhtymä*. Erilliset raportit hankekumppaneiden toiminnasta löytyvät koordinaatiohankkeen verkkosivuilta.

Hankkeessa toimi projektiryhmä, joka rakentuu Pro Luomun sekä tuensiirtokumppaneiden edustajista. Projektiryhmä suunnitteli, seurasi ja arvioi hankkeen etenemistä sekä sovitti yhteen hankkeen toimenpiteitä. Se kokoontui 10 kertaa, alussa tiheästi ja lopussa enää harvoin. Projektiryhmän kokoonpano oli seuraava: toiminnanjohtaja/projektin vastuullinen johtaja *Marja-Riitta Kottila*, Luomuinstituutin johtaja *Pirjo Siiskonen*/vuoden 2017 alusta *Brita Suokas*, EkoCentrian projektipäällikkö *Anu Arolaakso* ja ProAgria Etelä-Suomen kehityspäällikkö *Marja Suutarla*.

Ohjausryhmään kuuluivat seuraavat henkilöt: Maatalousyli-tarkastaja *Leena Seppä*, Maa- ja metsätalousministeriö; Pro Luomun hallituksen puheenjohtaja, johtaja *Ilkka Alarotu*, SOK; johtaja, Luomuinstituutin ohjausryhmän pj. *Anu Harkki*, LUKE ja v. 2017 alusta hänen tilallaan toimi Luomuinstituutin johtaja *Sari Iivonen*, toiminnanjohtaja *Päivi Rönkä*, MTK-Häme; toimitusjohtaja *Juha Nuutila*, ProAgria Keskusten Liitto; Rehtori *Rauno Kettunen*, Savon koulutuskuntayhtymä, johtaja *Seija*

Kurunmäki, Elo-säätiö, yksikön johtaja Teemu Hauhia, Maa-seutuverkostopalvelut sekä Timo Kukkonen, Hämeen Ely-keskus. Ohjausryhmä kokoontui hankkeen aikana 6 kertaa.

2.5 Kustannukset ja rahoitus

Hankkeen lopullinen budjetti oli 300 000 euroa. Budjettia muutettiin hankkeen aikana kerran siirtämällä Ruralian palkkakustannukset ja sen myötä myös flatratesta palkkioihin ja palkkioihin varattu summa 1500 € ostopalveluihin. Budjetin loppusumma kuitenkin säilyi samana. Hankekumppaneiden kustannukset kattoivat vain henkilöstökustannuksia, ja kaikki muut kustannukset kulkivat Pro Luomun kautta.

Hankkeen kustannukset ja budjettivertailu on esitetty ohessa. Tätä kirjoitettaessa viimeinen maksatus on vielä hakematta, mutta sen kustannukset on kuitenkin sisällytetty oheiseen taulukkoon. Hankkeen kustannukset pysyivät melko hyvin

kokonaisbudjetissa, ylitys oli 5316,80 euroa.

Kustannuslajeittain suurin ero budjetoituun aiheutui käyttämättömistä ostopalveluista ja vuokrasta sekä vastaavasti Pro Luomun palkkojen ylityksestä. Vuokratulujen ylijäämä johtui lähinnä vuokramenojen säästeliäästä käytöstä. Kokouksia pyrittiin pitämään esim. hankekumppanien tiloissa, Pro Luomun jäsenten tiloissa sekä muutoin edullisissa tiloissa. Ostopalveluiden ylijäämä aiheutui lähinnä siitä, ettei loppuarviointia varten ostettu ulkopuolista arviointia, koska koordinaatiohankkeiden arviointiraportti oli tuore, ja summa ei olisi riittänyt asiantuntevaan medianalyysiin. Näin ollen analyysiä tehtiin yhdessä Luomufoorumissa, jonka tuloksia Pro Luomu kokosi loppuraporttiin. Lisäksi Pro Luomu teki kokonaan media-analyysin. Tämä lisäsi työtä, mutta samalla myös ymmärrystä ja siten eväitä seuraavia hankkeita varten. Koordinaatiohankkeen hallinnointi vaati myös arvioitua enemmän työaika.

BUDJETTI	BUDJETTI	TARKENNETTU BUDJETTI 2017	TOTEUTUNEET KUSTANNUKSET YHT.	VERTAILU BUDJETTIIN
PALKAT	167419	156846	163426	-6580
PRO LUOMUN PALKAT	139206	139206	144957	-5751
SAKKY	8820	8820	8433	387
PROAGRIA	8820	8820	10036	-1216
HY/RURALIA	10573	0		
PALKKIOT/Muutoksen jälkeen Ruralian osuus	1500	13110	13109	1
VUOKRAT	10000	10000	8344	1656
OSTOPALVELUT	76400	77900	75879	2021
MUUT VÄLITTÖMÄT KUSTANNUKSET	4500	4500	3387	1113
FLATRATE yht. (24%)	40181	37643	39222	-1579
FLATRATE (24%) Pro Luomu	33409	33409	34790	-1381
FLATRATE (24%) Sakky	2117	2117	2024	93
FLATRATE (24%) ProAgria	2117	2117	2409	-292
FLATRATE (24%) HY/Ruralia	2538			
KUSTANNUKSET YHTEENSÄ	300000	300000	303368	-3368

Taulukko 4. Luomun koordinaatiohankkeen suunniteltu ja toteutunut budjetti sekä niiden vertailu.

2.6 Raportointi ja seuranta

Hanke seurasi sisäisesti hankesuunnitelman toteutumista ja tapahtumien onnistumisia. Tapahtumista, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, kerättiin osanottajilta palaute välittömästi tapahtuman jälkeen. Kertyneiden palautteiden osuus oli kuitenkin melko pieni, joten tapahtuman aikana ja myöhemminkin käydyt keskustelut täydensivät kirjallista palautetta.

Hankkeen vastuullinen johtaja raportoi hankkeen etenemisestä ohjausryhmälle kokousten yhteydessä (6 kokousta).

Välikäytöksi ja maksatushakemuksia tehtiin rahoittajalle noin puolen vuoden välein, yhteensä 5 kpl ja niiden lisäksi hankkeen loppuraportti ja viimeinen maksatushakemus.

2.7 Toteutusolehdukset ja riskit

Hankkeen suunnitteluvaiheessa keskeisiksi ongelmiksi oletettiin seuraavat asiat:

- (1) Luomuun liittyvät hankkeet ovat hyvin moninaisia kohdistuen sekä tuotannon, markkinoinnin, yrittäjyyden ja ruokapalvelun kehittämiseen että ympäristön hyvinvoinnin parantamiseen.
- (2) Hankesuunnitelmat tehdään erillisinä, ne sisältävät monia yksittäisiä toimenpiteitä ja kiireiset hanketoimijat toteuttavat omaa suunnitelmaansa eivätkä ”erityisesti halua tulla koordinoituksi”.

Näiden ongelmien välttämiseksi koordinaatiohanke tuotti tarjolle valmiita konsepteja, joita hanketoimijat voivat jo suunnitteluvaiheessa, tai mikäli suunnitelmissa on joustonvaraa, myöhemminkin integroida omaan hankkeeseensa. Näiden konseptien avulla pyrittiin koordinoimaan eri hankkeiden tekemistä samaan suuntaan ja siten lisäämään niiden vaikuttavuutta.

Tämä oletus piti hyvin paikkansa. Luomualan hankkeet olivat

hyvin monialaisia ja useimmiten luomu oli vain osana hanketta. Viimeksi mainittu aiheutti sen, että hankevetäjät eivät oikein tunnistanee omaa hankettaan luomuhankkeeksi ja jäivät siksi koordinoimisen ulkopuolelle.

Suunnitteluvaiheessa toteutuksen kannalta merkittävimpänä riskinä pidettiin toimenpiteiden osuvuutta alueellisiin hankkeisiin. Tätä riskiä pyrittiin lieventämään sillä, että toimenpiteitä suunniteltiin tiiviissä vuorovaikutuksessa alueellisten hanketoimijoiden kanssa. Tuensiirtokumppaneilla oli omien verkostojensa kautta myös merkittävä rooli osuvuuden parantamisessa. Lisäksi rahoittajien toivottiin voivan edesauttaa yhteyksien rakentumista valtakunnallisen koordinaatiohankkeen ja alueellisten hankkeiden välille. Koordinaatiohanke myös toteutti tiettyyn teemaan liittyviä toimenpiteitä, jotka eivät olleet hankkeen suunnitelmassa, kuten osasto Lepaan puutarhamessuille sekä retki Rärpin koetilalle. Koordinaatiohankkeiden arvioinnin² mukaan toimien osuvuudessa olisi näistä huolimatta ollut parantamisen varaa.

Toinen merkittävä riski hankkeen sujuvalle käynnistymiselle ennakoitiin liittyvän asenteisiin ja ennakkovalloihin, joita alueellisilla hanketoimijoilla on valtakunnallista koordinaatiota kohtaan. Hankkeen onnistumisen kannalta pidettiin ensiarvoisen tärkeänä, että jo alkuvaiheessa koordinaatiohanke pystyy luomaan avoimen ja luottamuksellisen ilmapiirin valtakunnallisten ja alueellisten hanketoimijoiden välille. Luomuforumien palautteiden perusteella hanke onnistui tässä, erityisesti niiden hankkeiden osalta, jotka osallistuivat yhteisiin tapaamisiin.

3 Yhteistyökumppanit

Hankkeella oli laaja yhteistyökumppanien verkosto, joka koostui hankekumppaneista, koordinoitavista hankkeista, arvoketjoryhmien työssä mukana olevista yrityksistä sekä keskeisistä luomu-, maatalous- ja elintarvikealan sidosryhmistä.

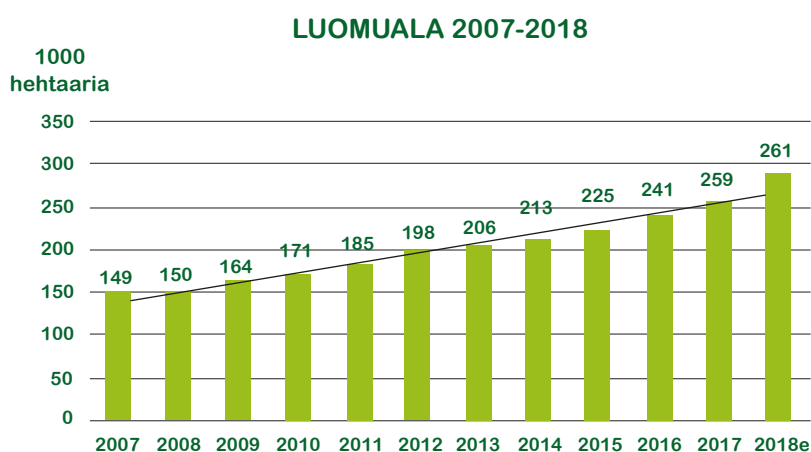
4 Tulokset ja vaikutukset

Hankesuunnitelmassa hankkeen tavoitteiden toteutumista suunniteltiin arvioitavan hankkeen päättyessä toteutettavalla ja alueellisille hanketoimijoille lähetettävällä webropol-kyselyllä. Tätä ei hankkeessa tehty, koska rahoittajan teettämä arvio oli tuore ja hanketyön tuloksia ja hyviä käytäntöjä arvioitiin kahdessa viimeisessä Luomufoorumissa. Lisäksi kyselyiden vastaamisprosentti jäi sekä rahoittajan arviossa että koordinaatiohankkeen omissa hanketoimijoille tehdyissä kyselyissä niin alhaiseksi, että kysely ei olisi todennäköisesti tuottanut luotettavaa tietoa.

4.1 Ylemmän tason tavoitteita vastaavat tulokset

4.1.1 Luomutuotannon kasvu

Luomutuotanto on kasvanut joka vuosi viimeisen 10 vuoden aikana. Kasvu on kuitenkin selvästi kiihtynyt vuodesta 2015 lähtien ja Eviran ennusteen mukaan vuonna 2018 luomuala kasvoi ennätyskelliset 12 %. Luomun osuus koko maan peltoalasta on nyt 12,8 %, kun tavoitteena vuoteen 2020 on 20 %.

Kuva 2. Luomualan kehitys Suomessa. (Lähde: Evira)

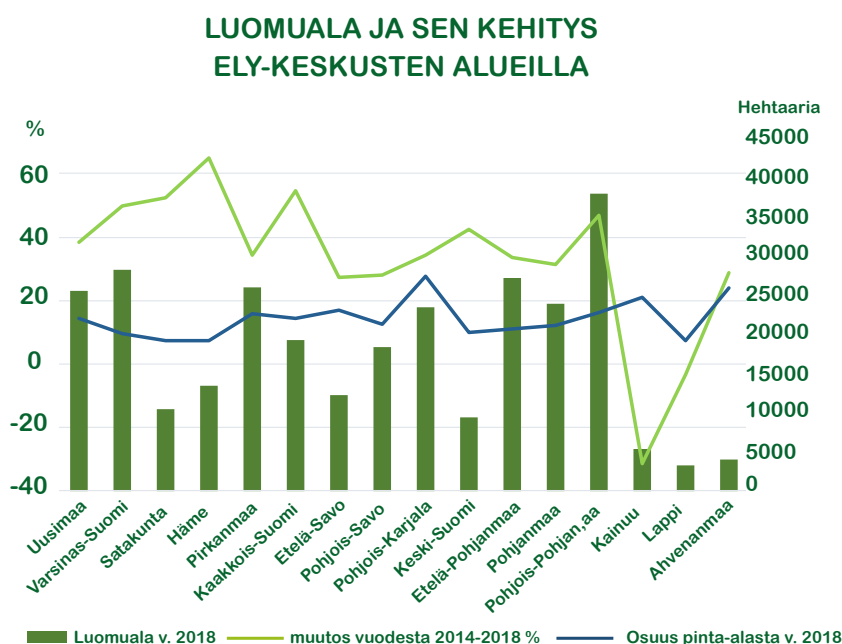
Mikäli luomu kasvaa kahtena seuraava vuonna vähintään 10,5 %, saavutetaan Manner-Suomen maaseutuohjelmassa luomun tavoitealaksi asetettu 355 000 ha.

4.1.2 Luomun osuus julkisissa ammattikeittiöissä

Ammattikeittiöissä luomun käyttö on myös lisääntynyt. Nyt luomu kasvaa erityisesti yksityisissä ruokapalveluissa. Kuva 4 osoittaa luomun osuuden kasvua julkisten ammattikeittiöiden

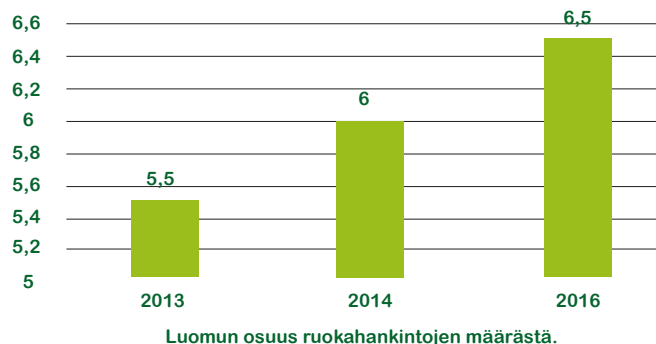
ruokahankinnoista. Tuorein tieto on vuodelta 2016 ja sen mukaan luomun osuus on 6,5 %. Kansallisen tavoitteen mukaan luomun osuus julkisissa ammattikeittiöissä tulisi olla 20 % vuonna 2020. Vuoden 2016 jälkeen käyttö on kuitenkin lisääntynyt, ja oletettavasti luomun korkeampi koulujakelutuki lisää erityisesti luomumaidon käyttöä kouluissa ja päiväkodeissa.

Eri maakunnissa luomuala on kasvanut seuraavasti:

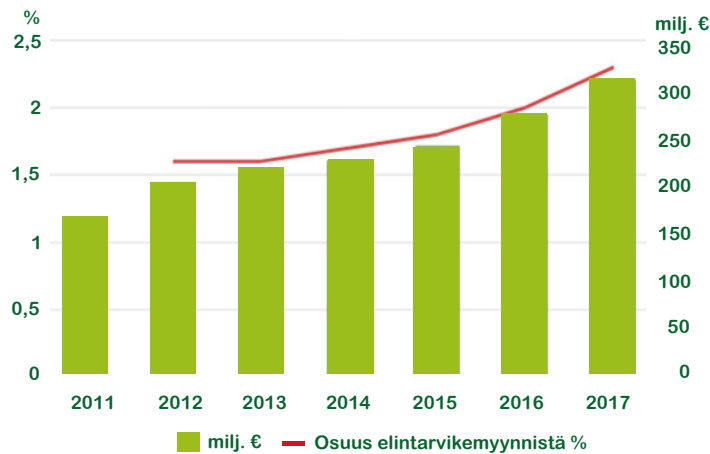
Kuva 3. Luomualan osuus ja sen kehittyminen eri ELY-keskusten alueilla. (Lähde: Evira, vuoden 2018 luvut ovat ennakkotietoja)

LUOMUN OSUUS JULKISISSA AMMATTIKEITTIÖISSÄ %

Kuva 4. Luomun käyttö julkisissa ammattikeittiöissä. (Lähde: EkoCentria, Luomun käyttö ammattikeittiöissä -selvitys)

LUOMUMYNNIN KEHITYS SUOMESSA 2011-2017

Kuva 5. Luomun myynnin kehitys Suomen pt-kaupassa.
(Lähde: Pro Luomu/Päivittäistavarakaupparyhmittä kerätyt tiedot)

4.1.3 Luomun myynnin kasvu

Luomun myynti Suomessa on kasvanut koko seurantajakson alusta eli vuodesta 2011. Suomen talouden elpymisen myötä useat kotitaloudetkin kokevat oman taloutensa hyväksi, mikä osaltaan on lisännyt luomun ostamista. Eniten myynnin kasvuun on kuitenkin vaikuttanut luomuvälikoiman laajentuminen ja uusien, innovatiivistenkin luomutuotteiden lanseeraus markkinoille. Myös kauppojen ja valmistajien luomun mainonta ja maltillinen hinnoittelu ovat piristäneet myyntiä.

Luomun myynti on lisääntynyt myös päivittäistavarakaupan ulkopuolella. Sen arvoa on kuitenkin vaikea arvioida, koska se on niin moninaista. Sen osuus on kuitenkin pieni verrattuna luomun myyntiin päivittäistavarakaupassa.

4.2 Hankkeen tavoitteita vastaavat tulokset

Hankkeen tavoitteet oli jaettu viestinnällisiin ja toiminnallisiin tavoitteisiin.

4.2.1 Viestinnällisten tavoitteiden saavuttaminen

4.2.1.1 kehittäjien yhteisen puheen, ymmärryksen, tekemisen sekä luomutiedon ja -näkyvyyden lisääntyminen

Luomupuheen ja luomun näkyvyyden lisääntymistä seurattiin lähinnä mediaseurannan kautta.

Pro Luomulla on käytössään Witpik-mediaseurantapalvelu, jonka tulosten mukaan luomuaiheisten julkaisujen määrä sekä verkkouutisissa että sosiaalisessa mediassa on lisääntynyt koordinaatiohankkeen toiminta-aikana vuosina 2015-2017.

Verkkouutisissa eli pääasiassa eri medioiden ja osin myös viranomaisten ja muiden organisaatioiden sivuilla julkaistuissa artik-

keleissa hakusanan luomu* osumat ovat lisääntyneet maltillisesti. Vuosina 2015 ja 2016 osumia oli noin 4 300, mutta vuonna 2017 jo yli 5 400. Koordinaatiohankkeen Luomupuuron ME -kampanjan saama mittava medianäkyvyys selittää varmasti osan vuoden 2017 lisääntyneistä osumista.

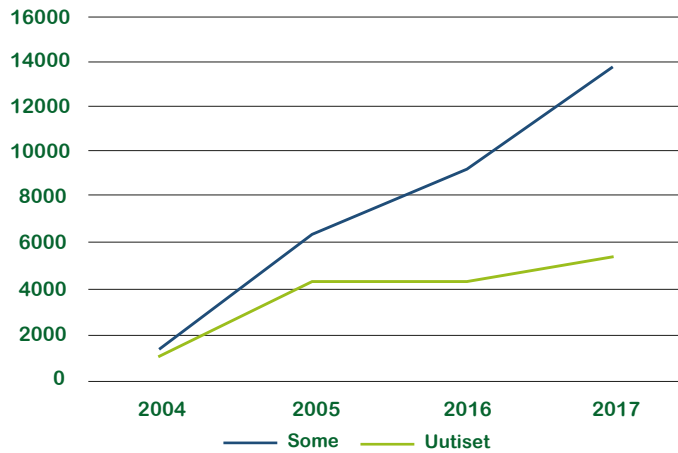
Sosiaalisessa mediassa hakusanan luomu* osumat ovat lisääntyneet huomattavasti enemmän: vuonna 2015 osumia oli lähes 6 500 ja vuonna 2017 jo yli 13 600. Osa sosiaalisen median luomuaiheisten julkaisujen lisääntymisestä selittyy todennäköisesti sillä, että myös alueelliset hankkeet ovat oppineet käyttämään sosiaalista mediaa viestintäkanavanaan.

Kaiken kaikkiaan puhe luomutuotannosta ja luomuruoasta ei kuitenkaan ole lisääntynyt sosiaalisessa mediassa niin paljon kuin lukujen perusteella voisi kuvitella, sillä sanalla "luomu" viitataan nykyään yleisesti myös moneen muuhun asiaan kuin ruokaan: esimerkiksi ilman kivunlievitystä tapahtuvaan synnytukseen ja esteettisen kirurgian käyttämättömyyteen.

Mediaseurannan avulla ei pystytty erottamaan koordinaatiohanketta muusta luomuviestinnästä, koska mediassa hanketta harvoin mainitaan, vaikka se mainitaan tiedotteessa. Koordinaatiohankkeen osuutta luomun näkyvyydestä voi haarukoida vertaamalla esimerkiksi hankkeen tiedotteiden julkaisemisajan kohtina saavutettua näkyvyyttä muuhun vastaavana ajanjaksona saavutettuun näkyvyyteen.

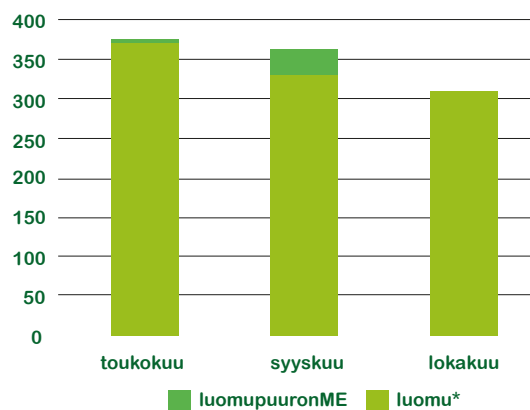
Ehdottomasti paras medianäkyvyys koordinaatiohankkeessa saatiin Luomupuuron ME-kampanjalla (Kuvat 7a ja b). Samalla se todentaa koordinaatiohankkeen vaikutusta luomupuheeseen. Lisäksi Luomupuuron ME muodostui ilmiöksi sosiaalisessa mediassa, ja sai laajaa näkyvyyttä. Vuoden 2017 aikana tunnisteella #luomupuuronME löytyi Instagramista 1 990 kuvaa ja Twitteristä 1 187 twiittiä. Pinnalla-palvelun analyysin mukaan twiittajia

LUOMU* WITPIK-MEDIASEURANNASSA

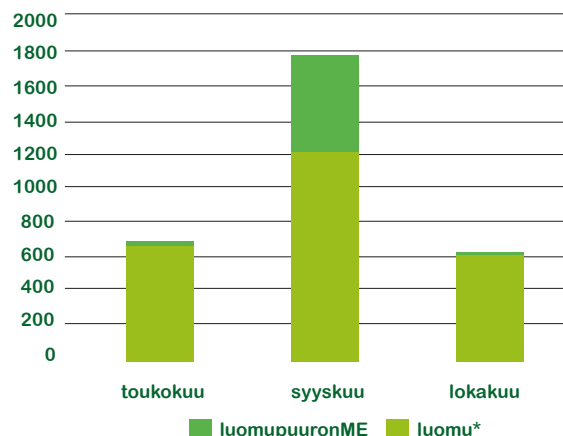
Kuva 6. Mediaseurannasta näkyy, että luomu-aiheet ovat lisääntyneet sekä verkossa julkaistuissa uutisissa että etenkin sosiaalisen median postauksissa vuosina 2015-2017. (Lähde: WitpiK mediaseuranta)

OSUMAT UUTISISSA V. 2017

Kuva 7a. Luomu-hakusanan esiintyminen verkkouutisissa touko-, syys- ja lokakuussa 2017. (Lähde: WitpiK mediaseuranta)

OSUMAT SOMESSA V. 2017

Kuva 7b. Luomu-hakusanan esiintyminen sosiaalisessa mediassa touko-, syys- ja lokakuussa 2017. Luomupuuron ME -kampanja lisäsi todella merkittävästi luomuaiheisia postauksia syyskuussa. (Lähde: WitpiK mediaseuranta)

oli 554 ja twiittien tavoitettavuus oli yhteensä 770 226 näyttökertaa. Facebookissa Luomupuuron ME (virallinen) -tapahtuma keräsi 1 100 osallistujaa ja 597 julkaisua tapahtuman seinälle. Lisäksi Facebookista löytyi 17 eri tahon järjestämää FB-tapahtumaa ja runsaasti eri sivujen, organisaatioiden ja yksityisten henkilöiden julkaisuja. Luomupuuron ME saavutti parhaan näkyvyyden myös koko Syödään yhdessä -teemaan kuuluvien tapahtumien vertailussa³.

Koordinaatiohankkeiden arvioinnissa² luomun koordinaatiohanke sai hyvän arvion:

”Ulkoisessa viestinnässä luomuteeman on nähty onnistuneen erityisen hyvin lähiruokateeman lisäksi. Hyvää näkyvyyttä on saatu aikaan myös mm. luomupuurokampanjalla ja viestiä on välitetty onnistuneesti lyhyillä, napakoilla ja säännöllisesti toimitettavilla uutiskirjeillä.”

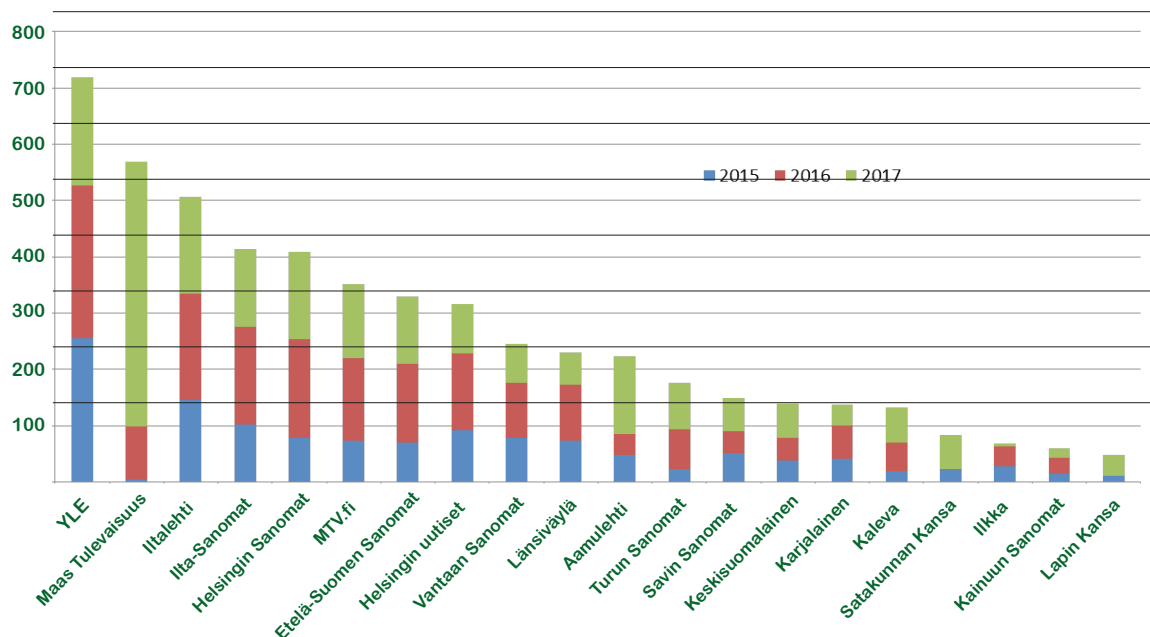
LUOMUPUURON ME:STÄ TUOTETUT JUTUT ERI MEDIOISSA

VALTAKUNNALLISET UUTISMEDIAT	Helsingin Sanomat – verkkosivut Iltasanomat – verkkosivut Iltalehti – verkkosivut Maaseudun Tulevaisuus – 3 juttua, jotka kaikki myös printissä Ylen aamu-tv Markkinointi & Mainonta
AIKAKAUSLEHDET	Maku-lehti Kotiliesi Yhteishyvä Kantri
PAIKALLISMEDIAT	Aamulehti Turun Sanomat – 2 juttua Kaleva, Ilkka, Keski-Suomalainen, Savon Sanomat, Länsi-Savo, Kymen Sanomat, Karjalainen, Vantaan Sanomat, Outokummun seutu, Etelä-Suomen Sanomat, jne.
RADIO	Radio Suomi pääkaupunkiseutu, Häme ja Kymenlaakso, Radio Suomi POP, Iskelmä Rex, Radio Mikkeli, Auranaallot, Radio Kuopio, Radio Sun, jne.

Taulukko 6. Useat mediat uutisoivat Luomupuuron ME-kampanjasta.

LUOMUAIHEET TIETYISSÄ MEDIOISSA 2015-2017

Kuva 8. Luomu-hakusanan esiintyminen muutamissa medioissa vuosina 2015-2017. Etenkin maatalousalan päämedian Maaseudun Tulevaisuuden luomu-uutisointi on lisääntynyt paljon. (Lähde: Witpik mediasuranta)

4.2.1.2 luomun imagon kirkastuminen ruokaketjussa ja maakunnissa

Luomuaiheinen uutisointi lisääntyi koordinaatiorahankkeen toimintakaudella 2015-2017 monissa medioissa (Kuva 8). Erityisen vahvasti se lisääntyi maatalousalan tärkeimmässä mediassa eli Maaseudun Tulevaisuudessa. Myös useat maakunnalliset ykkösmediat kirjoittavat aiempaa enemmän luomusta, mikä saattaa olla seurausta alueellisen luomuhankkeen aktiivisuudesta: näin voi olettaa esimerkiksi Keskisuomalaisen, Kalevan ja Satakunnan Kansan lisääntyneestä uutisoinnista. Toisaalta muutamissa medioissa on tapahtunut päinvastaista kehitystä.

Luomun medianäkyvyyden kasvu kertoo siitä, että sekä kuluttajien että tuottajien kiinnostus luomua kohtaan on kasvanut. Se näkyy nyt myös luomutilojen määrän vahvana kasvuna.

Luomua käsittelevissä kirjoituksissa korostuvat nyt kannattavuus sekä luomutuotannon vaatima ammattitaito, mikä kuvastaa luomun imagon vahvistumista. Nämä ovat asioita, joita myös koordinaatiorahanke on tuonut vahvasti esille esimerkiksi Luomu Rokkaa -kampanjassa ja Luomufoorumissa Jyväskylässä.

Maakunnissa koordinaatiorahanke pyrki luomun imagon kirkastamiseen kannustamalla aluehankkeita laatimaan Luomu maakunnassa -koosteita. Parhaat tulokset saavutettiin niissä maakunnissa, joissa hankkeet joko itsenäisesti tai koordinaatiorahankkeen avustuksella laativat asiasta myös mediatiedotteen (esimerkiksi Pohjois-Savo, Häme ja Satakunta).

Luomupuuron ME sai ammattikeittiöiltä erityisen hyvän palautteen. Kampanjan myötä ainakin yksi kunta ja yksi ruokapalvelu siirtyivät pysyvästi luomuhuutaleiden käyttöön.

Luomufoorumin 2017 työpaja pohti alan yhteisiä onnistumisia ja kiteytti yhden onnistumisen näin:

”Yhteistyö luomuviljelijöiden ja tavanomaisten viljelijöiden kesken: Nykyään on alettu ymmärtämään yhteiset päämäärät, luomun ja tavanomaisen vastakkainasettelu on vähentynyt ja vuoropuhelu lisääntynyt.”

Koordinaatiorahankkeiden vaikuttavuusarvioinnissa² joku vastaajista arvioi viestinnän aikaansaannosta näin: *”Luomun tunnettuus lisääntynyt ja käsitys luomusta modernina ja kannattavana ruuantuotantona on kasvanut.”*

4.2.2 Hankkeen toiminnallisten tavoitteiden saavuttaminen

4.2.2.1 innostavan ja osaavan tuki- ja kumppanuusverkon rakentuminen luomualan kasvulle

Hankkeessa verkostoa rakennettiin yhteisen tekemisen kautta. Yhteiset kokoontumiset, Luomufoorumit, tarjosivat hanketoimijoille mahdollisuuden tavata toisiaan ja keskeisten sidosryhmien edustajia. Foorumit saivat osanottajilta hyvän palautteen. Verkoston yhteydenpito- ja tiedotuskanavana on toiminut koordinaatiorahankkeen luoma Facebook-ryhmä ”PL luomukoordinaatio”, johon on liittynyt 105 henkilöä.

Kampanjoista Luomupuuron ME onnistui verkostoitumisessa-kin parhaiten. Koordinaatiorankkeen alueellisille hankkeille julistamaan kilpailuun ”Kuka tempaisee luomupuuron ME:ssä?” ilmoittautui 8 luomuhanketta. Hankekisan voitti Maasta Markkinoille - Pohjois-Pohjanmaan luomukasvintuotanto haltuun -hanke. Hankkeiden osallistuminen kampanjaan näkyi tuloksessa. Alueilla, missä kampanjaa vei eteenpäin aktiivinen hanke (esim. Maasta Markkinoille, Lähiruokaa Uudeltamaalta ja Luomuliiketoiminnan kehittäminen Keski-Suomessa), oli myös enemmän kaupunkia, kuntia, ammattikeittäjiä, yhdistyksiä ja yrityksiä mukana tempauksessa. Sekä ammattikeittäjiltä että hanketoimijoilta on tullut toiveita vastaavan kampanjan uusimisesta.

Luomun koordinaatiorankke oli myös vaikuttavuusarvioinnin mukaan parhaiten verkostoitunut eri koordinaatiorankkeista.

Koordinaatiorankkeen avulla luomutoimijoiden keskinäinen yhteistyö alueella on vastaajien mukaan kohentunut ja kontaktiverkostot ovat kasvaneet. Lisäksi koordinaatiorankke on tuonut lisää näkyvyyttä ja kytkenyt alueellisen luomutuotannon ja -markkinan kehittymisen osaksi valtakunnallista kokonaisuutta.

4.2.2.2 alueellisten hankkeiden toimien sovittaminen yhteen
Kampanjoilla ja yhteisillä tapaamisilla sekä hankerekisterillä pyrittiin sovittamaan toimia yhteen. Hankkeiden hajanaisuuden selvittyä koordinaatiorankkeen toimenpiteisiin lisättiin tiettyihin teemoihin liittyviä tapahtumia, kuten osallistuminen Lepaalle. Yhteistyössä oli mukana kolme hanketta. Vastaavasti kokoontuminen Räpin koetilalle yhdisti ainakin kolme hanketta.

Luomuluonnontuotteiden arvoketjutyö yhdisti sekä hankkeita, alan toimijoita että asiantuntijoita. Yhteistyö tiivistyi erityisesti luomukeruu-seminaarissa, joka järjestettiin yhdessä Luonnon-tuotealan koordinaatiorankkeen kanssa.

Myös fokusryhmätyöskentely rakensi verkostoa ja yhdisti hankkeita. Mittarifokusryhmä yhdisti ympäristöön, eläinten hyvinvointiin ja talousasioihin keskittyviä hankkeita ja toimijoita. Rehut - lääkkeet -fokusryhmä vuorostaan hyödynsi Luomuvonnasta vahvuudeksi -hankkeen työtä.

Parhaiten yksittäisistä toimista tässäkin onnistui Luomupuuron ME, jonka toteuttamiseen osallistui lukuisia hankekehittäjiä ympäri Suomea. Kampanjassa oli mukana mm. 4 eri ProAgriaa, 7 eri ELY-keskusta, 54 eri korkeakoulutoimipistettä ja 114 eri ammatillisten oppilaitosten toimipistettä. Hankekehittäjät viestivät Luomupuuron ME:stä aktiivisesti ja haastoivat mukaan toisia toimijoita levittäen ilmiötä laajalle. Esimerkiksi Varsinais-Suomen Ely-keskus haastoi maailmanennätyksen mukaan kaikki alueen ”naapuri-elyt”.

4.2.2.3 alueellisten hyvien esimerkkien tuominen esille

Alueellisia esimerkkejä hyvistä käytännöistä jaettiin ja koottiin yhteen vuoden 2017 ja 2018 Luomufoorumeissa.

Vuoden 2017 Luomufoorumissa hyviksi käytännöiksi identifioitiin seuraavassa taulukossa olevat asiat:

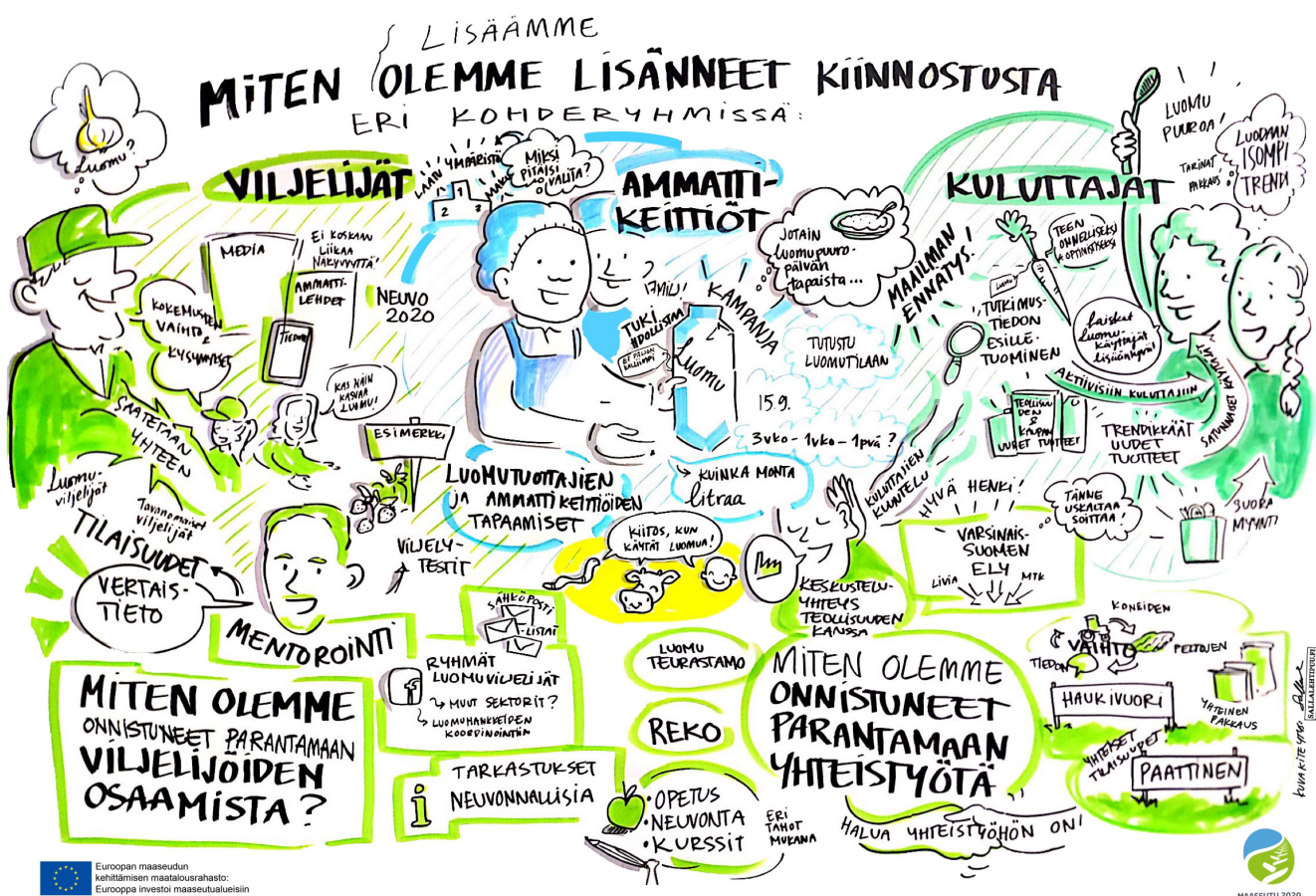
HYVÄT KEHITTÄMISEN TYÖKALUT

- Puhutaan viljelijöiden kielillä: Ohjevideoklipit viljelijöille (salaojapiikki tiivistymisen mittaamiseen, helppo lapiotesti maan rakenteesta, vedenläpäisytesti pohjattomalla kattilalla, lapiollisen matomäärä, sinappitesti)
- Traktoriin paripyörät ja rengaspaineiden lasku työkaluissa/laskuri
- Luomutuotannon verkko-opinnot: (5 op, avoinamk/JAMK)
- Aterioiden hintalaskelmien tuottaminen

HYVÄT KEHITTÄMISEN TOIMINTATAVAT

- Koulutusryhmät/valmennusryhmät/ pienryhmät
- Tilayhteistyön tavat.
- Retket toiseen maakuntaan
- Finnish Food Innovations -> sovellutus kotimarkkinoille -> retket kauppaan.
- Ulkomaisia asiantuntijoita tänne innostamaan/innostumaan
- Luomumessu -tapahtuma (tukut, jatkojalostajat, keittiöt)
- Yhteistyötapaamiset (horeca-tapaamiset, kokoketju)
- Luomuruokakoulutukset
- Arvoketjut: tiedetään mitkä ovat luomumarkkinat ja mitä kauppa tarvitsee, ketjun välinen yhteistyö

Taulukko 7. Luomufoorumissa 2017 identifioidut hyvät käytännöt.

Kuva 9. Hankkeiden hyvät käytännöt. Luomufoorumin 2018 työpajan visualisointi, piirros Salla Lehtipuu.

Luomufoorumissa 2018 työpaja kartoitti hankkeiden hyviä käytäntöjä kolmessa keskeisessä teemassa: kiinnostuksen herättämisessä eri kohderyhmissä, viljelijöiden osaamisen kehittämisessä ja yhteistyön parantamisessa. Teemat valittiin siksi, että nämä ovat keskeisiä tavoitteita eri hankkeille. Eri hankkeiden hyvät käytännöt on koottu oheiseen kuvaan (Kuva 9).

Kartoituksen yhteydessä kävi selville, että monet hyvät käytännöt ovat levinneet jo eri alueille ja hankkeisiin. Vertaistiedon merkitystä korostettiin viljelijöiden osaamisen parantamisessa. Keinoja ovat esim. mentorointi ja pienryhmät sekä erilaiset sähköiset välineet niiden tukena. Uusien tuottajien innostamisessa myös luomutuottajien ja tavanomaisten viljelijöiden törmäyttäminen on hyväksi todettu käytäntö. Vastaavia hyviä käytäntöjä on myös ammattikeittiöissä: luomutuottajien ja ammattikeittiöiden tapaamiset sekä huippukokkien ja julkisen ruokapalvelun ammattilaisten yhteinen tekeminen.

Yhteistyön lisäämiselle on työpajan mukaan nyt hyvät edellytykset, koska yhteistyöhalukkuutta on. Sama on tullut esille myös muissa yhteyksissä⁴.

Hyviä yhteistyöesimerkkejä löytyi useita (Kuva 9). Yritysyhteistyön lisäksi työpaja löysi mielenkiintoisia alueellisten hankkei-

den ja kehittäjien yhteistyömalleja, joista Varsinais-Suomen Ely nousi tärkeäksi yhteistyön promootoriksi.

Lisäksi yksittäisiltä hankkeilta kerätyissä palautteissa tuli esille seuraavat hyvät käytännöt:

- Hanketta toteutetaan tutkimus-neuvonta-koulutus-yritykset-viljelijät yhteistyönä, jolloin hyödynnetään parhaiten toisilta oppiminen ja hankkeessa tuotettu tieto on välittömästi kaikkien tiedossa ja hyödynnettävissä.
- Järjestetyt teemapäivät välitettiin WebExin kautta nettiin, joten päiviin saattoi osallistua myös etänä.

Luomufoorumin 2018 työpajoissa keskusteltiin myös siitä, millainen hankerakenne vie luomun laajoja tavoitteita parhaiten eteenpäin. Onko parempi, että luomu on oma hankkeensa vai osana laajempaa kokonaisuutta? Tai miten hyödyt jakautuvat ylimatekunnallisessa versus paikallisessa hankkeessa?

Työpaja totesi, että molemmissa on hyviä ja huonoja puolia. Eri aiheisiin ja tilanteisiin sopivat erilaiset ratkaisut.

- yhteishankkeissa luomu jää helposti vähän taka-alalle, mutta toisaalta yhteishankkeissa saadaan vuorovaikutusta aikaan luomun ja tavanomaisen kesken. Yhteishankkeiden hyviä (sivu)vaikutuksia voivat olla, että tavanomainen tuo-

4.3 Tulosten ja vaikutusten arviointi

Hankesuunnitelman mukaan *koordinaatiorahankkeen toiminnan tuloksena alueellisten hankkeiden keskinäinen yhteistyö on lisääntynyt ja luomuvarkoketjun toimijat näkevät hanketoiminnan hyödyllisenä. Lisääntyneen ja yhteisen viestinnän tuloksena yleinen tietoisuus luomusta on lisääntynyt ja arvostus luomutuotantoa ja tuotteita kohtaan on parantunut kehittäjien keskuudessa sekä yleisesti luomuruokaketjussa.*

Sekä Luomufoorumien työpajojen että koordinaatiorahankkeen vaikuttavuusraportin mukaan hanketoimijoiden keskinäinen yhteistyö ja vuorovaikutus ovat lisääntyneet. Myös yleinen tietoisuus luomusta ja luomun arvostus vaikuttaa sekä Luomufoorumien työpajojen että arviointiraportin mukaan kasvaneen. Koordinaatiorahanke on tuonut hanketoimintaa esille esimerkiksi arvoketjutyöryhmissä, jolloin ruoka-alan ammattilaisten tietoisuus hanketoiminnasta ja sen mahdollisuuksista on lisääntynyt.

Luomun koordinaatiorahanke ei kyennyt saamaan koordinoinnin piiriin kaikkia alaan liittyviä hankkeita. Tämä saattaa olla syynä myös siihen, että koordinaatiorahankkeiden arviointiraportin mukaan luomun koordinaatiorahanke ei ole pystynyt poistamaan hanketoiminnan päällekkäisyyksiä. *Alueiden välisten hankkeiden tehostamiseen kaivattiin lääkkeitä samoin kuin eri ELY-keskusten vuoropuhelun lisäämiseen².*

Luomuteema oli ennako-odotustenkin mukaan laaja-alainen ja luomu oli monissa hankkeissa mukana vain pienenä osana, jolloin hanketoimijat eivät välttämättä edes mieltäneet kuuluvansa luomukoordinoinnin piiriin. Tätä suunnitteluvaiheessa tunnistettua asiaa pyrittiin ratkomaan siten, että hankekumppaneiksi saatiin kaksi vahvaa verkostotoimijaa, ProAgria ja Luomuinstituutti, joita hankkeessa virallisesti edustivat ProAgria Etelä-Suomi ja Helsingin yliopisto/Ruralia-instituutti. Tämä ei kuitenkaan poistanut koordinaation ongelmaa.

Hankkeissa toteutetaan ensisijassa alueiden omia keskeisiä tavoitteita. Jotta koordinaatiorahankkeen toimenpiteet pystyttäisiin suunnittelemaan niin, että ne mahdollisimman hyvin palvelisivat erilaisia alueellisia hankkeita, koordinaatiorahankkeen tulisi käynnistyä jo siinä vaiheessa, kun aluehankkeita suunnitellaan.

Verkoston rakentaminen on pitkäjänteistä työtä. Vajaan kolmen vuoden mittainen koordinaatiorahanke oli liian lyhyt verkoston rakentamiseen tai suunnitelman muuttamiseen niin, että verkoston rakentamiseen olisi voitu suunnata enemmän voimavaroja. Viivästyneet rahoituspäätökset sekä maksatukset hankkeen alussa hidastivat liikkellelääntä.

Hankkeiden verkottuminen ja yhteistyö nousi vahvasti esille myös kevään 2018 Luomufoorumissa ja sen jälkeen käydyissä keskusteluissa. Yksittäinen toimija tai yksittäinen hanke ei verkota alueellisia luomutoimijoita riittävästi. Joillakin alueilla, kuten Varsinais-Suomessa, Ely-keskus on ottanut verkottajan roolin. SME Organics -hankkeessa tehtiin alueellinen luomun

liiketoimintasuunnitelma ja tämän kansainvälisen hankkeen tarkoitus on levittää tätä käytäntöä eteenpäin. Suunnitelman tekeminen kokosi alueen tahot yhteen ja vahvisti siten eri tahojen yhteistä sitoutumista kehittämiseen. Alueellinen koordinointi olisi edellytys sille, että päällekkäisyyksiä kyettäisiin poistamaan ja valtakunnallinen koordinointi tavoittaisi mahdollisimman hyvin koko teemaan liittyvän kehittämistyön.

Luomufoorumien työpajoihin osallistui myös joidenkin Elyjen toimihenkilöitä. Heiltä saatu palaute oli hyvä. Elyjen osallistuminen tiiviimmin vastaaviin tilaisuuksiin olisi toivottavaa.

Vaikuttavuusraportissa mainittiin myös, että viestinnän työkalut eivät osuneet hanketoiminnan tarpeisiin. Koordinaatiorahankkeen näkökulmasta tuli esille myös hanketoimijoiden vähäinen viestinnän osaaminen, joka omalta osaltaan saattoi vaikuttaa siihen, etteivät työkalut tuntuneet sopivilta. Viestintäosaamista hankkeessa parannettiin Luomufoorumin työpajoissa. Viestintävalmennus sai hyvän palautteen ja vastaavaa tulisi jatkaa.

4.4 Esitykset jatkotoimenpiteiksi

Alueverkosto

Luomukehittäjien alueellisen verkoston rakentaminen olisi tärkeää luomualan kehityksen ja koordinoinnin onnistumiseksi. Tässä voidaan mahdollisesti hyödyntää SME Organics -hankkeen kokemuksia. Myös alueellisen luomun kehittämissuunnitelman toteuttaminen tavoitteineen olisi toivottavaa, jolloin myös kehittämisen mittareiksi todennäköisesti valikoituisi muitakin asioita kuin pinta-alan kasvu. Tämä myös osaltaan edesauttaisi sitä, että nekin hankkeet, joissa luomu on vain osa kokonaisuutta, paremmin mieltäisivät myös heillä olevan tärkeä rooli luomun kehittämisessä.

Alueellinen luomun kehittäminen tulisi olla jonkin pysyvän organisaation vastuulla, jotta hanketoiminnan vähenevät resurssit tai hankehenkilöiden tiuha vaihtuminen eivät romuta pitkäjänteistä työtä.

Kehitystyön vaikuttavuuden seuranta

Tässä koordinaatiorahankkeessa kehitystyön vaikuttavuutta mitattiin lähinnä valtakunnallisten tavoitteiden saavuttamisen kautta. Alueellisissa suunnitelmissa nämä tavoitteet tulisi kuitenkin pilkkoa myös aluetasolle ja lisätä muitakin tavoitteita kuin pinta-alatavoitteita. Lisäksi tulisi kehittää myös alueellisia seurantamenetelmiä; nyt ei ole tietoa luomumyynnin kehittymisestä eri alueilla, eikä ammattikeittiöiden luomukäytön lisääntymisestä alueilla. Näiden seurantamenetelmien kehittäminen motivoisi pitkäjänteistä kehittämistä sekä tiivistäisi vuorovaikutusta elinkeinon toimijoiden ja hanketoimijoiden välillä.

Yhteinen tekeminen ja tiedotus

Paras palaute saatiin Luomupuuron ME-kampanjasta. Vastaavia kampanjoita tulee jatkaa. Myös tiedotusta tulee vahvistaa. Luomun maakuntatiedotus sai myös hyvää palautetta ja se olisi helppo yhdistää alueellisen suunnitelman seurantaan ja siitä

tiedottamiseen.

Vaikka tietoisuus ja luomun arvostus ovatkin nousseet, on siinä vielä paljon parantamisen varaa. Tietoa tulisi syventää ja laajentaa tietoisuutta moniin keskeisiin sidosryhmiin; esim. ravintolat, eläinlääkärit, oppilaitokset.

Luomu mukana Ruokasektorin koordinaatiohankkeessa
Luomuteema on mukana myös alustavasti hyväksytyssä Ruokasektorin koordinaatiohankkeessa. Nämä edellä mainitut asiat ovat mukana suunnitelmassa.

Luomualalla on edelleen myös paljon teemoja, jotka vaativat kehittämistä. Luomufoorumin työpajoissa listattiin seuraavia kehittämiskohteita.

1) Osaamisen ja tietoisuuden parantaminen:

- Koulutus/valmennus/hyvien käytäntöjen/esimerkkien jakaminen.
- Eri kohderyhmät; viljelijät, ammattikeittiöt, jatkojalostajat yms.
- Ammattitaidon kehittämien tuotantotekniikassa: maan hoito, rikkakasvien torjunta ja kasvinsuojelu. Voisiko toimia isommin?
- Pienimuotoisen jatkojalostuksen/tuotekehityksen/brandäyksen koulutus.
- Tarvitaan uusia tuottajia niille alueille, joilla on jo luomutuotantoa. Tavanomaisia tuottajia luomuun kokemusten jakamisen kautta.
- Tarkastusten neuvonnallisuuden palauttaminen.

2) Tutkimus: tiedon tuottaminen:

- Etenkin ympäristötutkimuksen edistäminen, valkuaisruokinta yksimahaishuolella -> tarvitaan tutkimustakin, mistä saadaan luomuaaminoherppoja.
- Luomumarkkinan koko ja kehitys ammattikeittiöissä.

3) Tiedotus (= ymmärryksen/tietoisuuden lisääminen):

- Tavoitteellinen viestintä eri kohderyhmille.
- Kokemusperäistä tietoa ja tutkimustietoa pyrittävä levittämään.
- Viljelijän tiedon siirron helpottaminen; mobiiliapplikaatiot.
- Tarvitaan tieteellisen tiedon popularisointia.
- Julkisuuden henkilöiden esiintyminen ja luomun puolesta puhuminen.

4) Yhteistyö:

- Yhteistyön vahvistaminen muiden luomuviljelijöiden kanssa.
- Tutkimus, koulutus, neuvonta, toimijat, yritykset-yhteistyö.
- Ylimaakunnalliset hankkeet.
- Lähiuokahankkeiden yhteistyö.
- Yhteinen hanke keittiömestareiden kanssa, pohjoismainen yhteistyö, keittokirja, kokkilpailu.
- Osuustoiminta-ajatuksen edistäminen. Tämä mahdollistaisi luomutuotannon aloittamisen pienemmällä riskillä.
- Tukkujen ja keittiöiden välinen kommunikointi.

5) Vienti:

- Kartoitus kiinnostuneista yrityksistä valtakunnallisesti.
- Ulkomaisten opiskelijoiden hyödyntäminen viestin viejinä.

LÄHTEET

¹ TNS Suomen Gallup Elintarviketieto 2016: Luomutuotannon kehitysnäkymät 2022

² Vaikuttavuusarviointi valtakunnallisista kehittämishankkeista ja koordinaatiohankkeista: <https://www.maaseutu.fi/globalassets/tutkittua-tietoa-ja-kokemuksia/valtakunnalliset-ja-koordinaatiohankkeet-loppuraportti-19.12.2017---final.pdf>

³ Meltwater/Elosäätio, syödään yhdessä media-analyysi.

⁴ Kottila: Katse tulevaisuuteen, luomuviljelijäiden näkemykset luomun kehittämisestä 2017. <https://proluomu.fi/wp-content/uploads/sites/11/2018/04/katse-mahdollisuuksiin.pdf>

